Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 33 (9408) | Пятница, февраль 8, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

ҮЛЕТПҮРНҮҢ ЧИИК, АЪШ-ЧЕМ АДЫРЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ ЧИИК, АЪШ-ЧЕМ МАШИНА ТУДУУШКУНУНУҢ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ БҮДҮРҮЛГЕ ЧЕРЛЕРИНГЕ БҮДҮРҮЛГЕ КҮЧҮЛЕРИН 1974 ЧЫЛДА ТУДАРЫН БОЛГАШ АЖЫГЛАЛГА КИИРЕРИН ДҮРГЕДЕДИРИ ДЭЭШ ТУДУГ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ БОЛГАШ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Москва хоорайның, Белорус ССР-ниң, Молдав ССР-ниң, Казах ССР-ниң, Донецк, Иваново, Москва болгаш Ростов областарның тудугжуларының, монтажчыларының болгаш ажыглакчыларының эгелээшкинин СЭКП Төп Комитеди түүлдүг деп көрген. Олар боттарынга бедик хүлээлгелерни алган болгаш үлетпүрүү чиик, аъш-чем адырларының база Чиик, аъш-чем машина тудуушкунуң министерствозунуң бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге күчүлерин тударының планнарын болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирерин даалгаларны хуусаазындан эрте күүседири дээш социалистиг чарышче эгелеп кирген.

Чарыштың эгелекчилериниң ажыл-ишчи күжениишкини болза, үлетпүрүү чиик, аъш-чем адырларының болгаш чиик, аъш-чем машина тудуушкунуң министерствозунуң бүдүрүлге черлеринге бүдүрүлге күчүлерин тударының болгаш ажыглалга киирериниң хуусааларын кызырары дээш социалистиг чарыштың хемчээлин база дээштинин улам калбартырынче угланган деп, СЭКП ТК-ның хүлээн алган доктаалында демдеглээн. Ол чаа эгелээшкинни улус ажыл-агыйжы болгаш политиктиг чугула сорулганы боттандырарына — СЭКП-ниң XXIV съездизиниң ажылчы чоннарның чаагай чоруун бедидер талазы-биле шиитпирин амыдыралга күүседиринге тудугжуларның улуг чогаадыкчы салыышкыны кылдыр доктаалда көрүп турар.

Эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга ол эгелээшкинни деткиирип сүмелээн болгаш тудугжуларның социалистиг чарыжын чорудар талазы-биле организакчы ажыл үезинде кол кичээнгейни улустуң хереглел бараанварын кылып үндүрер бүдүрүлгелерге тудугну дүргедедиринче болгаш чаа-чаа күчүлерни хуусаадан эрте ажыглалга киирериниче угландырарын айыткан.

Үлетпүрүү чиик, аъш-чем адырларының болгаш Чиик, аъш-чем машина тудуушкунуң министерствозунуң кылдының турар тудугларын четчеэор кылыглар болгаш материалдар-биле хандырылганы эжижидерин, дериг-херекселдерни, приборларны болгаш кабель-удаазыннар продукцияларын чогуур үезинде чорударын, күүлерни ажыглалга кииреринге база алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге эргежок чугула бүү материал-техниктиг курлавырларны ол тудугларга мөөнүзээрин ССРЭ-ниң Күрхандырылгазынга, үлетпүр база тудуг министерстволарынга сүмелээн.

Дериг-херекселдерни, кезектерни болгаш материалдарны кылып, чорудуп турарын, а ол ышкаш чарыштыг коллективтерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын үргүлчү контрольдаарының эргежок чугулазын комплектилээр организацияларның, белеткечи-заводтарның болгаш тудугларның партия комитеттеринге болгаш ажыл-агый удуртукчуларынга айыткан.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунда
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда
ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ КУБА РЕСПУБЛИКАГА АЯН-ЧОРУУНУҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң 1974 чылдың январь 28-тен февраль 3-ке чедир Кубага албанның найыралуы аян-чоруун кылып чораанының түңнелдерин көргеш, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ол аян-чоруктуң үезинде эш Л. И. Брежневтиң ажыл-чорудулгазын бүрүү-биле үүлдүгзүүп, ол аян-чорукту Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының аразында, ССРЭ-ниң болгаш Куба Республиканың аразында акы-дуңма найыралды база бүү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринге чаа үе-чада болган улуг болуушкун кылдыр үнелеп көрген.

Л. И. Брежнев, ону үдеп чораан СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүннери А. А. Громыко болгаш В. В. Щербицкий, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүне кандидат Г. В. Романов, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев болгаш өске-даа совет эштер СЭКП ТК-ның даалгазын күүсеттиишаан, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Куба Республиканың Революстуг чазааның Премьер-Министри Фидель Кастро-биле, Кубаның Компартиязының ТК-зының Политбюрозунуң болгаш Секретариадының кежигүннери-биле тодаргай чугаалажылышкынарны кылган. Ол чугаалажылышкынарның түңнелдерни үүлдүгзүүмүшаан, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ийи талалыг харылзаалар айтырыгларының-даа, амгы үеде делегейниң бүү-ле үндезин айтырыгларының-даа талазы-биле ийи партияның үзел-бодалдарының база туруштарының чаңгыс эштиг болганын чаагай сеткил ханылышкын-биле демдегледи.

Совет-куба найыралдың Гаванага болган митингизинге эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң чугааларында куба революцияның шылгарыңгай ролүн, чаа ниитилелдиң тургузуушкунунда куба улустуң чедиишкиннерин политиктиг калбак хевирге көргүзүп, Совет Эвилелиниң, акы-дуңма социалистиг өске-даа күрүнелерниң Куба-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазының ужур-дузаалын, коммунизм тургузуушкунунга совет улустуң чедиишкиннериниң, тайбың, социализм болгаш национал хосталга күштерин быжыглаарына ССРЭ-ниң даштыкы политиказының ханы салдарын бүү күш-биле онзалап демдеглээн.

Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң ат салганы эн чугула документ Совет-куба декларация болур. Социализмниң делегейде баштайгы чуртунуң болгаш Латин Америкада баштайгы социалистиг күрүнениң аразында үзүлүг интернационалчы кады ажылдажылганың он беш чыл дуржулгазын ол декларацияда түүнеп, ССРЭ-ниң болгаш Кубаның аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культура харылзааларын улам ыңай план үзүгаар хөгжүдериниң, социалистиг, коммунистиг тургузуушкунуң дуржулгазын солчурунуң, марксизм-ленинизм болгаш пролетаржы интернационализм принциптериниге үндезилээш, социалистиг дем каттыштырылгазының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң сырый каттыжышкының быжыглаар дээш демиселге ажыл-чорудулганы таарыштыр айлаштырарының калбак программазы айыттынган.

Социалистиг дем каттыштырылга чурттарының делегейде дүшкүүрлүг чорукту кошкадырын ханыладырыынче болгаш бүү-ниити чөптүг тайбыңны хандырарынче, Европага болгаш өске-даа диттерге коллективтиг айыыл яок чоруктуң системаларын тургузарынче, империалистиг агрессияның бүү хевирлериниге удур шиитпирлиг демисежиринче, национал хосталга болгаш социал дешилге дээш улустарның демиселин деткиринче угланган дугуржуушкунуг даштыкы политиказының чаагай соруулгаларын декларацияда чаа күш-биле онзалап демдеглээн.

Яныы-бүрү ниитилел тургузуулгыг күрүнелериң тайбың кожа-хелбээ дөгүнаашкыныныңың принциптериниге үндезилээш, бүү-ниити тайбыңны быжыглаарының херээнге боттарының хандыкшылдыын медеглээш, Совет Эвилели биле Куба акы-дуңма өске-даа чурттар-биле, бүү дешилгелиг күштер-биле кады делегей байдалында боттуг өскерлиишкиннерни быжыглаарын, ол өскерлиишкиннерни доктаамал болгаш дедир эглиш дивее бүдүштүг болдурарын чүткүдүг чедип алыр деп боттарының шиитпирлиг чоруун бадыткаан.

Л. И. Брежневтиң аян-чоруу совет-куба найыралдың сеткил өөрүнчүг күчүлүг көргүзүү болган. Ол аян-чорук төөгүлүг чаңгыс оруктан бар чоруур болгаш чаңгыс аай ниити херекти кылып турар акы-дуңма ийи улустарның эп-сеткил каттыштырылгазының үзүлүг байырлалы, социализм идеалдарынга Кубаның ажылчы чоннарының чайгылыш чок шынчызының илерели болган. Совет Эвилелиниң төлөлекчилерин куба улустуң чаагай ёзу-биле хүлээн алганын СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Ленинин партиязын, совет улустуң ынакшыл болгаш хүндүткел-биле көрүп турарының кайгамчыктыг илерели кылдыр көрдү. ССРЭ-ниң коммунистери, ажылчы чоннары революсчу Кубага, ооң удуртукчуларына эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш акы-дуңма ёзузуниң база шак-ла ыңдыг сагыш-сеткил ёзузу-биле харылап турар.

Аян-чоруктуң түңнелдери, Совет-куба декларация ийи чурттуң улустарының, тайбың болгаш социализм херээнің эрге-ажыктарына таарыштыр ССРЭ-ниң болгаш Кубаның аразында бүү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниге идегелдиг үндезин болур деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели санап тур.

ЭКИ ШЫНАРЛЫГ, ХӨЙ ПРОДУКЦИЯНЫ—ТӨРЭЭН ЧУРТКА!

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ТҮҢНЕЛДЕРНИ АНАЛИЗТЕВИШААН

Көдээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының 1974 чылдың 1 кварталда планын күүседип турарының январь түңнелин үндүрген. Февральдың 1-де медээ-биле алырга, республикага ниитизи-биле 17.642 центнер сүттү күрүнеге саткан, азы бирги кварталдың планын 35,3 хуу боттандырган. Ол болза, 1973 чылдың январьда саткан сүттен 2270 центнер хой.

Эрткен шиитпирлиг чылда чедип алган түңнелдерин быжыглавышаан, СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында доктаалга сорук киргеш, чамдык районнарның ажыл-ишчилери тодарадыкчы дөрткү чылдың баштайгы айында эки түңнелдерни чедип алган.

Күрүнеге сүт садарын көвүдедир дээш ылангыя Бии-Хемниң ажыл-агыйларының ишчилери шудургу ажылдааның январьның түңнели көргүскен. Олар эрткен чылдың ол үезинден 1214 центнер сүттү хойну саткан. Ол ышкаш Каа-Хемниң ажыл-агыйлары база багай эвес түңнелдиг. Олар 2295 центнер сүттү саткан, азы квартал планын 42,7 хуу чедире берген. Эрткен чылдың январьда турганындан 665 центнер сүттү хойну саткан. Сүт садар талазы-биле Таңды, Чоон-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарының колхозтары, совхозтары эки көргүзүүлерлиг болган.

Ындыг болза-даа, чамдык черлерниң көргүзүү эрткен чылдыындан куду болуп турары элдептиг. Чижээ, Улуг-Хем район эрткен чылдың январьда 2280 центнер сүттү күрүнеге садып, бирги кварталдың планын 41,8 хуу чедире берген турган болза, бо тодарадыкчы чылдың январьда ооң 204 центнерни эвээшти садып, квартал планын чүгле 29,8 хуу чедирген. Күрүнеге сүт садары эрткен чылдың январьның деңнелиндеи Барыын-Хемчикте 60 центнер, Бай-Тайгага—20 центнер кудулаан болуп турар. Моон алгаш көөрге, кышкы үеде албек сүт дээш демисел чамдык черлерде копшак болуп турары тодаргай-дыр. Инектиң ажаалдазынче, чемгерериниң рационун шын таарыштырарынче, малга чемни чогууру-биле белеткен бээринче, саанчыларның, инек кадарчыларының чарыжын дээштиг кылдыр организастаарынче ажыл-агый удуртукчуларының, тускай эртемнигленниң копшак кичээнгей салып турарының ужурундан ындыг четпестер бар болуп турар.

Республиканың районнары 1974 чылдың январьда күрүнеге 10.295 центнер эттти садып, бирги кварталдың планын 31,2 хуу күүсеткен, азы 1973 чылдың январьда саткан-ындан 432 центнер хой болган. Эт садарының квартал планын 46,4 хуу күүседип, эрткен чылдың ол үезиндеи 468 центнер эттти хойну саткан Таңды район чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Планын 43,3 хуу күүседип, эрткен чылдың январьындан 132 центнер эттти хойну саткан Бай-Тайга район ийиги черни эөлээн. Эрткен чылдың ол үезинден эңне хой эттти Чоон-Хемчик районның ажыл-агыйлары саткан. Аңаа немежилге 603 центнер болган. Ол ышкаш немелде Тес-Хемге 314 центнер, Каа-Хемге —184 центнер, Улуг-Хемге —140 центнер, Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйларынга —735 центнер болган.

Ынчалзажок эрткен чылдың январьның деңнелин чедип алыр хамаан чок, харын ооң куду көргүзүүлүг районнар база барын чугаалаар херек. Ажыл-агыйлары малды кышкы үеде семирти азыраар талазы-биле улуг дуржулгалыг хирезинде Бии-Хем район, бо чылдың январьда сүт садарынга мурнакчы болуп турза-даа, 1973 чылдың январь деңнелинге 680 центнер эттти чедирбээн. Аңаа 1973 чылдың январьда 1512 центнер эттти садып, квартал планын 40,6 хуу чедире берген турган болза, ам чүгле 832 центнер эт саттынган, азы планны доңгүп-ле 23,9 хуу чедирген. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары 295, Өөврүүң —363 центнер эттти эрткен чылдың январь деңнелинге чедирбээн.

Сүт болгаш эт сатканының талазы-биле 1974 чылдың январьның түңнелин анализтеп көөрге, чамдык районнарның ажыл-агыйлары курлавырларны болгаш болдунар аргаларны болур-чогууру-биле ажыглавайн турары тодаргайдыр. Хожудан турар ажыл-агыйларның удуртукчулары хожудаашкынның чылдагаанарын тодарадып көргеш, четпестерни дарый чайладырының боттуг хемчеглерни алыры эргежок чугула.

КЫЗЫЛ ТУККА ТӨЛЕПТИГ

Партияның Бии-Хем райкому болгаш райкүүском колхоз, совхоэтарның сүт-бараан фермаларының аразында 1973 чылда калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин болгаш шиитпирлиг чылда оларның канчаар ажылдаанын түңнээн.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазы чарыштың тиилекчизи болуп үнгеш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Тукту партияның Бии-Хем райкомунуң ийиги секретары А. Салчак ферманың коллективиниге байырлыг байдалга тывыскан.

Шиитпирлиг үшкү чылда Туран сүт-бараан фермазының коллективи сүттү бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырган. Ферманың 22 саанчызының 17-зи инек бүрүзүнден 2500 кг-дан өрү сүттү саап, эки көргүзүүлүг болган. Анна Александровна Захарова бир инектен 3520, а Александра Власовна Кочкина — 3352 кг сүттү саап алганнар. Инек кадарчызы Күжүгет Сургакчы малдың хонукта немелде денизин 750 грамм чедирген.

Январь айның түңнелдери эки болган. Бир эвес эрткен чылдың январьда 300 кг сүттү саттан кижи чок турган болза, ам үш саанчы ону ажыр саттан. Ылангыя А. Кочкина эрткен чылдың январьда инек бүрүзүнден 216 кг сүт саап алган болза, бо чылдың баштайгы айында ол 341 кг сүттү бүдүрген.

Саанчыларның ортузунда социалистиг чарыш калбарган. Хоочун саанчылар-биле аныяктар чарыштыг ажылдан турар. Чарышты ынчаар организастаарга, кижи бүрүзүнүң харыысалгазы бедик болур.

М. ДҮЛҮШ.

«Тыва кобальт» комбинаттың бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга септелге-механика цеги биче эвес рольду ойнаан. Бо коллектив бодунга алган бедиткен хүлээлгезин ай саныда ажыр күүседип турар. Цехтиң мастери Т. Куулар аныяктарны нарын мергежилге өөредиринге бодунуң байлак дуржулгазын киириштирип турар.

ЧУРУКТА: мастер Т. Кууларның токарь Л. Переваловага чаа чагыны берип турары.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

ФЕРМАЛАР АЖЫЛЫНЫҢ ТҮҢНЕЛИ

Кварталда болгаш чылда кылган ажылдарын түңнежири, моон соңгаарты сорулгаларын чугаалажыры, арга-дуржулгаларын солужары Чоон-Хемчиктиң сүт-бараан фермаларының аразында чаңчыл болган.

Сүт-бараан фермаларының күш-ажылчы коллективтери шиитпирлиг 1973 чылда сүт бүдүрерин көвүдедир дээш сорук киргиишкиниг ажылдааш, районнуң экономиказын хөгжүдеринге, чоннуң материалдыг чаагай чоруун бедидериниге биче эвес салыышкынын киргеп. Савазыраан сүт саанчыларның буянныг алдын холдарының ачызында чедип алдынын турар. Эрткен чылын район сүт бүдүрер планын ажырып, күрүнеге 2737,8 тоннаны саткан. Чамдык ажыл-агыйларның сүт-бараан фермалары дүрө көргүзүүлүг болган. Ылангыя «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы фермазы (эргелекчизи И. Күдер-оол, партия эге организациязының секретары К. Бакаан) сүт бүдүрерин 1972 чылга деңнээрге, ийи катан көвүдеткеш, сүт садар онаалдазын 125 хуу күүсеткен. Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тугу орденнериниң эдилекчизи, коммунист М. Алдын-кыс эргелекчилээн Дөргүн фермазы (СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз) сүт бүдүрерин 1972 чылдаазындан 240 центнер көвүдеткеш, күрүнеге сүт садар планын 109,9 хуу боттандырган. Бир инекке онааштыр Дөргүн фермазы 2264 кг, Арыг-Бажыныы —1934 кг сүттү саттан. Ол ышкаш «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш (эргелекчилери М. Шериг-оол, О. Чамыян) фермалары баа эки ажылдаан.

Саанчыларның, кадарчыларның демнег ажылынын ачызында, сүт-бараан фермаларының бир инекке онааштыр саттан сүдү эрткен чылын элээн өзүлделиг болган. Бир инектен-не 1972 чылда алды ферма 1000 кг-дан өрү сүт саттан, а 1973 чылда тос ферма 1000—2000 кг чедирген. Саанчыларның аразында бедик түңнелдер чедип алганнар эвээш эвес. Бир инекке онааштыр 3000 ажыг кг сүт саттан саанчылар районда бар апарган. 1972 чылда 38 саанчы бир инектен-не 1000—2000 кг сүт саттан, ынчаарга эрткен чылын 54 саанчы ол көргүзүүнү 1000—3500 кг чедирген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң саанчылары М. Алдын-кыс, О. Дүктүг, К. Долума 2380—3501 кг, «Большевиктиң»— И. Анай, К. Чылбак, К. Бакаан 1788—2017 кг, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Х. Кувискаал, К. Таан, М. Көк 1696 — 2275 кг сүттү бир инектен-не саап алган.

Ынчалзажок чедиишкиннериң хөлегезинде четпестер хой. Бот-үнези чиик, эки шынарлыг сүттү бүдүрерин улам көвүдедир, уксаажыдылга ажылын, тарын боозадылганы чедиишкиниг чорудар, малдың баш санын өстүрер, чаш төлүн менди доруктурар талазы-биле алдынып турар хемчеглер кошкак.

Колхоз, совхозтарның сүт-бараан фермаларының аразында чарыжын партия, комсомол, профөвилел организациялары дээштиг кылдыр организаставайн турар. Ооң хараазы-биле чамдык фермаларда сүт саалдазын улгаттырар курлавырларны четче ажыглавайн турар.

Фермаларда механизастаашкын сөөлгү чылдарда элээн экижээн. «Искраның» Арыг-Бажы, Ленин аттыг колхозтуң Кызыл-Чыраа фермаларының чаа тудугларын механизастаан. Ынчалзажок «Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтар мал ажылын механизастаарынче кошкак кичээнгей салып турар. 1973 чылдың бирги чартыында «Большевик» совхозтуң механизастаттынган Арыг-Бажы фермазының 1 центнер сүдүнүң бот-үнези 29 рубль 20 коп. турда, «Сүт-Хөлдүң» Кара-Чыраада механизастаттынмаан фермазының 1 центнер сүдүнүң бот-үнези 45 рубль 25 коп. болган. Механизацияның ажыктыы моон илдең-дир.

Чамдык фермаларда, ылаңгыя «Чыраа-Бажының» Шык-Бажы болгаш өске-даа фермаларда арыг-шевер чуруму кошкак сагыттынып турар. Кара-Чыраа, Кызыл-Чыраа, Мажалык фермаларында кызыл-булуңнар дериттинмээн, хирлиг, печкалары ойбак. Ындыг четпестер өске-даа фермаларда бар.

Беш чылдың тодарадыкчы чылында Чоон-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин улам-на көвүдеткеш, күрүнеге 2850 тонна сүттү, 3550 тонна эттти, 380 тонна дукту садарын шиитпирлээн. Ол сорулганы чедиишкиниг күүседир дээш районнуң сүт-бараан фермаларының коллективтери СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга улам сорук киргеш, эрестиг ажылдан турар.

М. СЕВЕН.

Рауль Кастронуң Москвада келгени

Кубаның Компартиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, ийиги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министриниң бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштериниң министри Рауль Кастро СЭКП ТК-ның чалаанын ёзугаар февраль 6-да Москвада албанның эвес аян-чорук кылып келген.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ЭРТЕМНЕР АКАДЕМИЯЗЫН ЛЕНИН ОРДЕНИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫЫ

Совет эртемни болгаш культураны хөгжүдеринге, бедик мергежилдиг эртем кадрларын белеткээринге, чурттуң экономиктиг болгаш камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга шылгарыңгай ачы-хавыязы дээш база үндезилеп тургускан хүнүнден бөөр 250 чыл болганы-биле холбаштыр **Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Эртемнер академиязын Ленин ордени-биле шаңнаар.**

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ, 1974 чылдың февраль 7.

Изиг чүүлдүгзүнүг

АЖЫЛ-ИШ ХАЙНЫККАН

— СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Леонид Ильич Брежневтиң акы-дуңма социалистиг күрүне — Кубага чоруп турганын биистиң Ак-Довурак хоорайның ажылчы чоннары улуг сонуургал-биле солунналардан болгаш радиодан помчуп, дыңнап турган. Бүдүрүлге коллективи бүрүзүнүң агитаторлары болгаш политинформаторлары ол аян-чоруктуң дугайында таныжылга ажылын калбартканнар. Аян-чоруктуң үргүлчүлеп турган хүннеринде биистиң ажылчыннарывыс, тудугжуларывыс, автотранспортчуларывыс болгаш өске-даа адырларының ажылдакчылары каш дакпыр күжениишкиниг ажылдааннар — деп, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партком секретары эш В. А. Бакулин биистиң корреспондентивиске чугаалаан.

Шыпаң-ла ак-довуракчылар тодарадыкчы чылды багай эвес түңнелдерлиг эгелээн. Хоорайның бүү бүдүрүлге коллективтери январь айның планын ажыр күүсеткилээн. Чижээлээрге комбинаттың ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары эрткен айда пландан ажыр 346 тонна даг-дүгүн бүдүргеш, хлеб заводу планын 105 хуу күүсеткен, а транспортчулар ай планын 4 хонук бурунгаар боттандырган. Тудугжулар январьның планын 101 хуу күүсеткеш, бо айның планыг онааалдарын чедиишкиниг боттандырып чоруп ораалар. Олар бо хүннерде 45 квартиралыг чурттаалга бажыңын күрүне комиссиязынга дужаан турар.

Тодарадыкчы чылдың күш-ажылчы темпизин кудулаттпас дээш ажыл-иш Ак-Довуракта улам калбарып турар.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

Часкы хову ажылдары чоокшулаан тудум, Таңды районда «Коммунизмниң херели» колхозтуң машина-трактор мастерскязында ажыл улам хайныккан. Септелгеде ажылдан турар механизатор бүрүү СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр кызымак ажылдан, ажылдың темпизин бедидериниче, техника септелгезин шынарлыг чорударынче кичээнгейин угландырган.

Колхозтуң механизаторлары февраль айның эгезинге чедир «ДТ-75» деп 18, «МТЗ-10» деп 10 тракторну септеп дооскан. Ол ышкаш 20 сеялка, 6 андазын белеп.

Техника септелгезинде ажылдан турар кижилер ортузунга лекция, беседа номчугазын, информастыг медээлер дыңнадырын организастаан. Колхозтуң механизаторлары сөөлгү неделяда СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Куба Республикага чоруп турганын телевизордан улуг сонуургал-биле көрүп, солунналардан номчааннар. Олар Совет Эвилели биле Куба Республиканың аразында экономиктиг харылзааларның улам быжыгып турарынга өөрүп, ону иши-биле деткип турарлар. Ылаңгыя совет-куба декларация колхозчу тараажыларның улуг сонуургалын хайныктырган. Ону механизаторларга зоотехник Монгуш Алдын-оол таныштырган.

И. КОЗЛОВ.

«Коммунизмниң херели» колхозтуң даргазы.

ТУРКМЕН ССР. Марый ГРЭС-тиң тудугжулары СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыыңга шалыпчы күш-ажылы-биле харыылап турарлар. Ооң 200 муң киловатт күштүг ийиги блогу үлетпүр төгүн берип эгелээн.

Ол Туркменияда эң улуг дээн электри станциязы Шатлыктың бойдус газы-биле ажылдап турар.

Ол ГРЭС-ти хөй-хөй аны-дуңма республикаларның дузаламчызы-биле кылып турар. Ында орустар, украиннер, азербайджаннар, армяннар, туркменнер, белорусстар—бистиң чурттуң дерттен ажыг националдарының төлөлекчилери ажылдап турар.

Туркмен ССР-ниң алдарлыг тудугжузу Валерий Вершининниң удуртқан бригадазы чыл планын хуусаадан эрте, декабрь 25-те күүседирин хүлээнген.

ЧУРУКТА: Валерий Вершининниң бригадазынга ГРЭС бажыңының кырынга Кызыл тукту азарын дааскан.

В. ЗЛЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Тайбыңның, найыралдың эрге-ажыктары дээш

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага найыралчы аян-чоруун, Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, Революстуг чазактың Премьер-Министри Фидель Кастро-биле чугаалажышкынарын совет кижилер улуг сонуургал болгаш кичээнгей-биле хайгаарап турган. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чан-чаа доозулган аянчоруун ажылчы чоннар изиг-биле түүлдүгүнүп турар.

Москва областың Люберцыда көдээ ажыл-агайның Ухтомский аттыг машина тудуушкун заводунга хөй кижилиг митинг болган. Токарлар бригадири, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. П. Кордина аңаа мынча деп чугаалаан:

— Хосталга ортулуунга Леонид Ильич Брежневтиң төөгүлүг аян-чоруун кошкаш дивес сонуургал-биле хайгаарап турган бис. Эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң аразынга ужуражышкынар болгаш беседалар болуп, олар совет-куба харылзааларның хөгжүлдезиниң байдалын болгаш церспективаларын, делегейниң дыка хөй чугула айтырыгларын чугаалашканнар. Ол беседалар түүрктиң ханыызындан байдалга эрткени, бот-боттарын бүрүн билчир чорукту, бистиң Төрөөн чуртувустуң болгаш Куба Республиканың, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Кубаның Коммунистиг партиязының сорулгаларының база туруштарының чаңгыс эптиин, марксисчи-ленинчи өөредилге, социализмни болгаш коммунизмни тургузар дээш демиселдиң хөрөөнге оларның чайгылыын чок цынчызын база дагын бадыткааны бистерниң өөртүп турар. Ол аян-чорук төөгүге найыралдың болгаш аны-дуңма өзүзүнүң аян-чоруу болуп кирери чигаанын чок.

Чигир үнүжүнүң бедик дүжүттерин ажаап алырда куба тараачыннарга боттарывыстың ажыл-иживис-биле дузалап турар болганывыска чоргаарланып турар бис. Өңүктерниң ажыл-ижин чиигедирибиле чигир үнүжү ажаап алыр комбайннарны бистиң коллектив Кубага бүдүрүп берип турар. Бистиң чурттарывыстың улустарының аразында, социалистиг дем каттыштырылгазының бүгү чурттарының улустарының аразында найыралды эрес-шудургу ажыл-иживис-биле моон соңгаар-даа быжыглаар бис.

Люберцының машина кылыкчылары тоску беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш бүгү үүлдерни кылыр дээрзин митингге чүве чугаалаан өске-даа кижилер СЭКП Төп Комитединге даңгыраглап турганнар.

ССРЭ-ниң болгаш Кубаның улустарының аразында аны-дуңма найыралдың болгаш кады ажылдажылгазының өзүзү эш Л. И. Брежневтиң бистиң чуртувуска аян-чоруунуң хүннеринде чыыткылаңдыр илергейлеттинген деп, Куба Республиканың ССРЭ-де хөөрөөнге түр бүзүреттирген Хулио Пуэрта бодунун чугаазынга демдеглээн. Куба-совет харылзаалар улам ыңай калбарын хөгжүдүрүнге чаа күүлүг идигни алган деп ол чугаалаан.

Митингниң киржикчилери СЭКП Төп Комитединге байырлыг чагааны хүлээп алган.

Белоруссияның заводтарында болгаш фабрикаларында, колхозтарында болгаш совхозтарында—СЭКП ТК-ның Чиңгине Секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң ужур-дузазының дугайын, Совет Эвилелиниң төлөлекчилерин ол чурттуң чер болгаанынга чүректиң ханыызындан хүлээп алганын бо хүннерде көдүрлүүшкүннүг чугаалажып турар.

— Куба-совет найыралдың болгаш аны-дуңма өзүзүнүң кайгамчыктыг илерээшкиннери, эштер Л. И. Брежнев биле Фидель Кастронуң чугаалары бистерниң бүгүдевистиң сагыш-сеткиливисти хайныктыр өөртү — деп, «Союзгипромелводхоз» институттуң директору **К. К. Шрейдор** СЭТАның корреспондентизинге чугаалаан. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневти онза чылыг болгаш шынчы сеткил-биле хүлээп алганы, ону Хосе Марти орден-биле шаңнааны ийи чурттуң улустарының чаңгыс эптиинин дугайын херечилеп турар-дыр.

Совет-куба чугаалажышкынар үеэнде эш Фидель Кастронуң онзалап демдеглээнин өзүтаар алырга, Леонид Ильич Брежневтиң төөгүлүг аян-чоруу аажок улуг чедишкинниг болуп, бистиң партияларывыстың аразында, бистиң улустарывыстың аразында харылзааларны туруп көрбээн бедикче көдүрген.

Интернационалчы хүлээлгезинче шынчы бистиң чуртувус Хосталга ортулуунуң ажылчы чоннарынга аны-дуңманың бүгү талалыг дузаламчызын көргүзүп келген—деп, К. К. Шрейдор уламчылап чугаалаан. Бо хөрекке Полесьениң мелиораторларының салыышкыны база бар. Бистиң бөлүк специалистеривис ам Кубада ажылдап, чаа черлерни кевирип база шиңгээдип алырда боттарының дуржулгазын куба өңүктеринге дамчыдып берип турар. Леонид Ильич Брежневтиң Кубага аян-чоруу социалистиг дем каттыштырылга чурттарын улам сырый каттыштырарының хөрөөнге бараан болуп, тайбың күштериниң туружун улам быжыглаарынга бүзүреллиг бис.

СЭТА).

Мал ажылы—шалыпчы фронт

ЧАА ЧҮҮЛДҮҢ АЖЫЫ ЧҮДЕЛ?

ВОЛГОГРАД. «Коммунист» совхозта «Волгоградгипросельхозстрой» институдуттуң төлевилелин өзүгаар үлегерлиг чаа хевирниң инек кажаазын тутпан: аңаа 600 баш инек турар. Ам Алдыы Поволжьениң совхозтары тус-тузунда 1200 баш инек турар шак ындыг хевирлиг сүт-бараан фермаларын тудуп эгелээн. Ындыг комплекс бүдүзү аразында саалда салдыг ийи кажаадан тургустунган.

Чаа чүүлдүң ажыы чүдел? Моон мурнунда ажыглап турган 1200 баш инек турар алды кажаалыг комплекске бодаарга, чаа кажааны тударынга чарыгдал 300 муң рубль чиик, ону дүргеп кыска хуусаада тудуп ап болур. Ооң суг дамчыдар хоолайлары, электри четкилери эвээш, шелү мурнукузундан ийи гектар кызырылган.

Эң-не улуг бүдүрүлге

ИЖЕВСК. Глазов хоорайның чанында Удмуртияда эң улуг куш фабриказының бирги эвлчээ ажыглалда кирген. Бо куш хоорайынга 45 кыс дагааларны азыраар. Бүдүрүлгени комплексилиг механизаттаан, 24 объектини каттыштырыш турар өдек, бок аштаар херекселдериң күүлүг четкизи бар. Өдекти механиктиг арга-биле аштавышаан, оон тарылга шөлдеринге ажыглаар чемишчидилгени белеткептер аргалыг.

1975 чылда төлевилел күүзүнге четкен соонда, бо куш фабриказы садыг четкизинге 45 млн. куш чуургазын, 640 тонна дагаа эъдин бээр. Удмуртияның «Куш үлетпүрүнүң» трези бо чылын 135 млн. чуурганы бүдүрер, ол дээрге эрткен чылдан 14 млн. хөй.

(СЭТА-ның корр.).

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилге

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХОЛБААР

СЭКП ТК-ның декабрь (1973 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, Төп Комитеттиң партияга, чонга Кыйгырыын, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның 1974 чылда улус ажыл-агыының ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыының дугайында доктаалдарын хоорайның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир домей, улуг көдүрлүүшкүннүг хүлээп алган. Бо чугула партийжи документилерин ужур-дузазын пропагандалаар, тайылбырлаар, кижи бүрүзүнге таныштырар партия организациялары тодаргай ажылды чорудуп турар. Ол чугула документилерни партия хуралдарынга чугаалажырындан аңгыда, политиктиг база экономиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринге коллективтериң тодаргай ажыл-херектери-биле холбап тургаш, өөренирин көргөн.

Хоорайның партия конференциязынга илереттинген четпестерни, санал-шүүмүүлелдерни өөренип көргөш, политиктиг өөредилгени экижидериниң чамдык хемчеглерин ап чоруткан бис. Дуржулгалыг пропагандистериң ажык кичээлдерингe аныяк пропагандистерни олуруштуруп, олар бот-боттары кичээлдерингe барып, ооң сайгарылгазын чорудып турар.

Политиктиг, экономиктиг өөредилгениң айтырыгларын СЭКП хооркомунуң бюрозунга, пропаганда килдизиниң хуралдарынга доктаамал чугаалажып, кичээлдериң чоруп турарын активчилериң дузазы-биле хынап, практиктиг дузаны чедирип турар.

Партия чырыдыышкынының четкизи элээн улгаткан. Бир эвес 1971 чылдың октябрь 1-де политиктиг 110 эге школага, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир 61 школага, теоретиктиг 65 семинарга шупту 5801 кижи, ооц иштинде 3019 коммунист хаара туттунган турган болза, бо өөредилге чылында политиктиг эге школалар — 151, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школалар — 102, теоретиктиг семинарлар — 75 база коммунистиг күш-ажылдың 55 школалары ажылдап турар. Ында ниитизи-биле 8025 кижи хаара туттунган, ооц иштинде коммунистер —3149.

Чыл келген тудум-на коммунистернин болгаш партия кежигүнү эвестериниң политиктиг өөредилгезин бижырымчалыг организастап, аргадуржулганы мөөнней ап турар партия организациялары эвээш эвес. Оларга республика эмвелгезинде, «Кызыл тудуг» эргелелинде, Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинде, харылзаа эргелелинде, харылзаа белдиринде, сан министерствозунда, күрүне банкызында, тууйбу, алгы заводтарында, № 2 АТБ-де, № 14 механизация эргелелинде, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажылагый черинде партия организациялары хамааржыр.

Чижек кылдыр аэропортуу ам көрээли. Ында марксизм-ленинизмниң үндезиндерни өөренир 2 школа, теоретиктиг 2 семинар, коммунистиг күш-ажылдың 8 школазы бар. Ынчангаш политиктиг өөредилгениң бүгү хевирлеринде 233 кижи, ооц иштинде 65 коммунистер өөренип турар. Дыңнакчылар анаа идепкейлиг белеткениң, пропагандистер көргүзүг материалдарын, немелде литератураны ажыглап турар.

Тууйбу заводунда политиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир школа бар. Ында кичээлдериң идей-теоретиктиг деңнелин партия организациязы (секретары Л. А. Турманова) үргүлчү контрольдап турарындан бо хүннерге чедир 17 кичээлди эрттирген. Кол пропагандист С. Д. Шейкина бо партийжи даалганы ам 3 чыл күүседип турар. Политиктиг өөредилге дыңнакчыларының бот-идепкейин көдүрериңге, коллективке сагылга-чурумну быжыглаарынга, бүдүрүлге планнарын күүседиринге улуг идигни берген. Завод тууйбуну бүдүрүп, сайгарарының үш чыл планын 2 чыл 10 айларда, а 1973 чылдың планын декабрь 18-те, хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чылды хуусаа бетинде күүседири дээш ында калбарган социалистиг чарыштың эгелекчизи коммунист, ол школаның дыңнакчызы эш Макшанов ам 1974 чылдың июльдун үлүүнде ажылдап турар.

«Ажылчы чоннуң экономиктиг өөредилгезин экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удуртулга болдурбушаан, хоорайның партия организациялары экономиктиг өөредилгениң системаазын улам экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Амгы үеде экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир 120 школа, экономиканың үндезиннерин болгаш бүдүрүлгени эргелеп-башкарарын өөренир 55 школа, теоретиктиг 36 семинар ажылдап турар.

Экономиктиг өөредилгениң бүгү-ле хевирлеринде 6315 кижи хаара туттунган. А Каа-Хемниң хөмүр-даш разрезинин коллективинде партия организациязы ажылчын, албан-хаакчыларының 1972—1975 чылдарда экономиктиг өөредилгезиниң перспективтиг планын тургузарының эгелекчизи болган. Ол коллективте ажылчыннарының экономиктиг өөредилгезин черле эки организастаан. Ында экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир 3 школа, бүдүрүлгени башкарар талазы-биле айтырыгларны өөренир школа болгаш теоретиктиг семинар ажылдап турар.

Ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинин талазы-биле чамдык ажылдарны «Көк-Тей» совхозтуң партия эге организациязы чорудуп турар. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаар талазы-биле улусчу университеттиң экономика факультеди ам 3 чыл ажылдап келген. Ында кол тускай эртемниглер, бүдүрүлге участокторының начальниктери—шупту 35 кижи хаара туттунган. Оон аңгыда, совхозтуң ажылчынарының ортузунда агротехниктиг курстарны организастаан, ында сүт-бараан фермазының 35 ажылчыннары, 25 механизаторлар өөренип турар. Ажылчыннарның, тускай эртемниглериң экономиктиг билиглерин шиңгээдип ап турары бүдүрүлге планнарын күүседиринге дузалаан.

Экономиктиг өөредилгени эки организастаан коллективтерде социалистиг чарыш дээштиг чоруп, бүдүрүлгенин мурнакчыларының саны көвүдеп, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының саны өзүп турар.

Чижек кылдыр № 2 АТБ-ни ап көрээли. Партия организациязы (секретары эш Комарова) бүдүрүлгенин, идей-политиктиг нижизидилгениң үндезин айтырыларынче кол кичээнгейни углап, ажылчынарны кижизиндеринге күш-ажылчы коллективтиң ролюн бедиткениниң, политиктиг, ылангыя экономиктиг өөредилгени чогумчалыг организастаанының түңнелинде, ол бүдүрүлге сөөлгү чылдарда хоорайның мурнакчы бүдүрүлгелериниң бирээзи апарган. Беш чылды хуусаа бетинде күүседипкен мурнакчы чолаачылар база моон үвгеп. Ол бүдүрүлгениң бөлүк чолаачылары тоску беш чыл планын 3 чыл 8 хонукта күүсеткен. Ол шимчээшкиннин эгелекчилери—чолаачылар Б. Н. Маров, П. А. Селезнев, Н. Ф. Кулагин, Б. Н. Осипцев, Г. Д. Иванов үш чыл дургузында 109290 тонна чүүктү пландан ажыр сөөртүп, беш чылдың камналга фондузунга дөртен муң ажыг литр кывар, чаар чүүлдү киргген. Олар шупту экономиктиг билиглериниң үндезиннерин өөренир школаның дыңнакчылары болуп турар.

Политиктиг өөредилгениң организастыг, дээштиг чоруу пропагандистерден хамааржыры билдингир. Ынчангаш оларның өөредилгезинче кичээнгейни салып турар бис. Хоорайның бүгү пропагандистериниң өөредилгезиниң перспективтиг планын тургускан.

Ынчалза-даа политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени организастап турарывыста ам-даа четпестер бар. Чамдык партия организациялары өөредилгени озалдап эгелеп, кичээлдерни идея талазы-биле куду деннелге эрттирип, доктаамал контрольдавайн турар. Оларга пароходствонун, «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелинин, «Суг тудуунун» эргелелинин, «Суг тудуунун» септелге-монтаж эргелелинин партия организациялары хамааржыр.

Харын-даа чамдык организацияларда янзы-бүрү чылдагаанларга сылдан алгаш, кичээлдерни үзүп турар чоруктар ам-даа бар. Кичээлдерге немелде литератураны, көргүзүг материалдарын ажыглавас, дыңнакчыларның идепкейи куду бооп турар таварылгалар хөй. Эрткен чылдың түңнелдерин база бо өөредилге чылының байдалдарын анализтеп тургаш СЭКП хооркому, пропаганда болгаш агитация килдизи, партия эге организациялары бар турар четпестерни чайладырының аргаларын тып, политиктиг өөредилгени хүнүн негелдеринге дүүштүр тургузарын чедип алыр дээш, бүгү аргаларны ажыглаар апаары чугаажок.

Идеология ажылының, ооц иштинде политиктиг өөредилгениң кол үүлү—ооц дээштии, ажыктыы, чедингир болуру билдингир. Бо чугула негелде партия организациязы бүрүзүнүң кол сорулгазы болур. Олар масса-политиктиг ажылдың болгаш политиктиг өөредилгениң дээштиин чедип алырын оралдашпышаан, СЭКП ТК-ның партияга, чонга Кыйгырыынга хей-аът киргеш, бешки чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаар, Советтиг Тываның 30 чылынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээрзи чугаажок.

С. КУДАЖИ,
СЭКП хооркомунуң ийиги секретары.

ХОЙЖУ-БИЛЕ ЧУГАА

«Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында хоочун хойжуларның бирээзи Хертек Дамановна Бичии-Уруг СЭКП райкомунуң бирги секретарының кабинединден өөрүшкүлүү аажок үнүп келди.

— Чаа билетти алганыңар-биле байыр чедирип тур бис! —дишкеш, сандайда олурган кижилер тура халыышкаш, улаштыр-улаштыр ооц холун туттулар.

Хойжу өөрүп четтиргенин илереткеш, эртип келирге, байыр чедиргеш, айтырдым:

— Партия документилериниң солуушкунунга малчындаа эки-ле белектерлиг ужурашкан чүве ыйнаан?

— Ындыг кончуг мактаппкы дег чүве чок, ынчалза-даа эки-ле ужуражып тур бис. Документилер солуушкунунга белеткелдиң үеэнде коммунист бүрүзүнүң канчаар ажылдап турарын партия хуралынга чугаалашкаш, чедер, четпестеривисти бирден бирээ чокка сайгарган чүве. Ооц соонда бедик хүлээлгелериндаа алдывыс. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, партия документилериниң солуушкунунга белеткел бистиң Кызыл-Дагның партия организациязында коммунистерниң бот-харысалгазын бедиткен—деп, Хертек Дамановна чугаалады.

— Бодунарга хамаарыштыр чүү чугаалап болур силер?

— Өөм ээзи Хертек Деспи база коммунист кижи. Бо эртип турар чугула политиктиг кампанияга хамаарыштыр алган социалистиг хүлээлгевисти күүсеттивис. 100 баш хойдан 100 хураганны, бир баштан 2,5 кг дүктү тоску беш чылдың шиитпирлиг үшкү чылында алдывыс. 15 тонна сигенни бодувустуң нүүвүсбиле белеткеп, кыштаг-хораавысты-даа чогуур өй-шаанда септеп, кылып алган бис. Чайгы үеде одарны каш удаа солуп тургаш, эки оттуг серинин тайгага хоювусту мурнуку чылдардан артык семиртип алдывыс. Ынчангаш оларның күжү шыырак хевээр.

— Хоюңар оолдап эгелээн бе?

— Ийе. Декабрь айның төнчүзүнде-ле эгелээн. Чайын семиртилгеан эки болгаш, күшденгели шыыран хойлар оолдаарга, төлү база улуг, доругуучал боор-дур. Бо хүннерде төрээн 160 хоювустан 161 хураганны хорамча чок алдывыс.

— Тоску беш чылдың бо тодарадыкчы чылында кандыг хүлээлге алган силер, Хертек Дамановна?

— СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыы-биле танышкаш, СЭКП обкомунуң X пленумунуң Тывага хой ажылын сайыардыр талазы-биле хүлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырар дээш малчын кижиниң харысалгазы аажок бедээн деп үвени билдивис. Ынчангаш тодарадыкчы чылда бар аргаларывысты санап көргеш, төрүүр 100 хойдан-на 103 хураганны камгалап ап, бир хойдан 2,6 кг дүктү кыргып, 15 тонна сигенни белеткээрин хүлээнген бис.

— «Тээли» совхозка хой ажылын улам хөгжүдер сорулгага дүүштүр кандыг ажылдарны кылаа эки деп бодаар силер?

— Мен бодаарымга, кол-ла чүве хойнуң уксаазын өкижидип, тарын боозадылгаже онза кичээнгей салыры чугула. Хойнуң эът, дүк продукциязын көвүдедири-биле чайгы семиртилгеже, чем белеткелинче сагыш салыры база чугула—деп, хоочун хойжу чугаалады.

Хой ажылынга өн бир чыл ажылдан келген, 1950 чылдан бээр СЭКП кежигүнү Хертек Дамановна бодунун шудургу күш-ажылы-биле чоннуң бедик хүндүткелин чаалап алган. Январь айның эгезинде эрткен районнуң партия конференциязынга ол СЭКП райкомунуң кежигүнүнге соңгуткан. Ол улуг идегелди Хертек Дамановна күүседип шыдаар дээрзинге чигаанны турбас. Чүге дээрге, кандыг-даа партийжи даалганы ол хажык чокка күүседип келген.

Хертек Дамановнаның хөрөөн Ленинчи юбилей медалы, «Иснин алдары» орденнин бирги болгаш ийиги чергелери каастап чоруур.

Коммунист өг-бүленин кыштаайда байдалы эки. Төрөөн хойларның чаш хураганнары мөнди. Малчынның чымыштыг ажылынга комсомолчу сакманщик Люба Ламажап эки дузалажып турар. Хоочун хойжулар тодарадыкчы чылда улам бедик күш-ажылчы көргүзүүлерлиг болуп, Совет Тываның 30 чыл ооц улуг чедишкиннерлиг уткуур дээрзинге долу бүзүреллиг.

Б. БАРБА.

Тожудан медээлер

Мурнакчыларга деңнежиңер

Тоску беш чылдың үшкү чылында ажыл-агый болгаш культура талазы-биле салдыңган сорулганы Тожунуң ажылчы чону багай эвес күүсеткен. Ол дугайын мурнакчыларның чоокта болган район саёдунга райкүүском даргазы А. Д. Колев тодаргай айыткан.

Бир эвес организакчы болгаш кижизидикчи ажылды улам экижиткен, кижи бүрүзү мурнакчыларның деңнелинге ажылдаан болза районнун көргүзүү амгызындан ыракта бедик болур турган. Планныг онаалданы, алган социалистиг хүлээлгезин күүседиринге ак сеткилдиг, ажылишке чүткүлдүг, амыдыралга үлегерлиг кижилер эвээш эвес.

Николай Савоськиниң бригадазы эрткен 1973 чылда ыяш белеткээр планын 136 хуу күүсеткен. Сөөлгү үш чылда ол бригада 27970 кубометриниң орнунга 37860 кубометр ыяшты белеткээн. Ырбанда ыяш белеткээр пунктунуң мурнакчыларындан хөйнү адап болур.

Көк-Чар сүт-бараан фермазының коллективи база эки ажылдаан. Мурнакчыларның мурунда Кол Чечекмаа ышкаш үлегерлиг кижилерни чижекке айтып болур. Бодунда быжыглаан 14 инээнин бирээзинден-не эрткен чылын 1435 кг сүттү сагган. Тожунуң байдалынга хамаарыштыр алырга, ол хире көргүзүг мактанчыг.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң өске-даа адырларындан мурнакчыларны хойнү айтып болур. «Үлегерлиг агитатор» дээн бижимелдиг кызыл лентаны Ак Эйрикпейниң эктинге баглаана таварылга эвес. Ол ветеринария ажылдакчызының Тожуда барбас-ла чери чок, чораан-на черинге тайылбыр кылыр, өзулуг билдилиг, чонга эвилен кижи. Тыва АССРниң школаларының алдарлыг башкызы Галина Селинаның ажылы база үлегерлиг.

ЧАА ХЕВИР

Партияның Тожу райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизи эрткен чылын көскү агитацияның чаа хевирин ажыглап эгелээн. Ол дээрге бижик машинаазынга 10—20 кезек кылдыр хоолгалай парлаан бюллетеньнердир. Бис оларны ажыл-агыының тус-тус адырларының аайы-биле үндүрүп турар бис.

Эрткен чылын көдээ ажыл-агыының айтырыгларынга туракааткан 7 бюллетень үнген. Оларга көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының социалистиг чарыының түңнелдерин квартал санында чырыдып, чедишкиннерни түңнеп, четпестерни шүүмүүлеп турган бис. Сиген, тараа кампанияларының хүннеринде бюллетеньнер ай санында үнүп турган.

Бүдүрүлге, организация, тывыш болгаш белеткел черлериниң ажылын чырыдар бюллетень база ай санында үнүп, ол черлериниң планныг онаалдаларын канчаар күүседип турарын, мурнакчыларның дуржулгазын, кичээнгей салза чогуур үүлдерни бижип турган. А район школаларының өөредилге-кижизидилгелиг ажылын чырыдар бюллетень үлүүн санында парлаттынып, чайгы сөптелге дугайын база удаа-дараа көргүзүп келген.

Бюллетеньнерни парлап, каастап, чураап, тус-тус организацияларга, бүдүрүлгелерге, школаларга хөйге соонургадып, азып каар. Олар номчукчуларның кичээнгейин хаара тудуп, боттарының болгаш кожаларының ажыл-амыдыралын, көргүзүглерин деңнештирип турар. Ынчангаш хоолгалаан бюллетеньнер көскү агитацияның чаа болгаш ажыктыг хевири дээрзинге бүзүрээн бис.

Чаа чылда тус-тус бюллетеньнериң бир-бир дугаарлары үнүп, тоску беш чылдың дөртү чылында сорулгаларны айтып, ону чедип алыр дээш демиселге ажыл-ишчилерни кыйгырган.

Д. БАЙЫР-ООЛ.

АЖЫЛЫНГА ШЫЛГАРААН КИЖИ

Амгы үеде Саян ГЭС-ти тутчуп турар хөй-хөй шалыпчыларның гидроэлектростанция тударының баштайгы күш-ажылчы шылгалдазы делегейде эң-не күчүлүг Красноярск ГЭС-ке эртиен. Красноярск ГЭС оларның буянныг холдарының изи бооп артар. Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорукту олар ам база борта катаптаар сорулгалыглар.

«Гидроспецстройнуң» чер чаза тепсир участогунуң мастери Михаил Данилович Карабановка оң таланы эриктиң котлованынга чораан кижи эпти-ле таваржы бээр. Маңаа ол келгеш ындыг үр болбаан-даа болза, барын 15 чыгам чыл иштинде чурттап каапканы Дивногорск-биле дөмей, бо чер аңаа эргим болу берген. Красноярск ГЭС-ти доосчуп, ажыглалга кииргеннериң бирээзи бо мурнакчы ажылчын «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи. Ол борта ажылдап келгени эрткен кыска үениң иштинде бодунуң мергежилинге хөй-хөй аныяктарны өөреткен.

ЧУРУКТА: М. КАРАБАНОВ оларның бирээзи «Гидроспецстройнуң» эки ажылдыг чер өрүмнеичизи Д. Осипов-биле кады турары.

Б. ДЕМЕНТЬЕВТИҢ фотозу.

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ТЫВАДА АГРОХИМИЯ ШИНЧИЛЕЛДЕРИ

Кедээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң сорулгаларын, ону күүседириниң боттуг хемчегларын СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлеривде тодаргай айыткан. Ылаңгыя кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаарынче онза кичээнгей салдынып турар. Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезиг интенсификастаар чорук кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидер, хөрүнүүк үнүш-дүжүткүрүн улгаттырар.

Кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидериниң талазы-биле чорудун турар чүгула хемчегларниң аразында хөрүнүү химижидери, тодаргайларга, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерге төгери, кээн турар чемишчидилгелериң шынарын хынаары, оларны төгериниң чогумчалыг хемчээлдерин доктаадып тургузаары чүгула черни ээлеп турар.

Тываның агрохимия лабораториязының тускай эртемниглери республиканың колхоз, совхозтарының шөлдериниң хөрүнүн агрохимиктиг шинчилелдериниң баштайгы эдилээн дооскан. Оон түңнелинге үндезилээн агрохимиктиг карталарны чогаадып кылган болгаш ажыл-агыйларга берген. Нییти шинчилеттинген шөл 565.918 га болган. Оон иштинде тараа шөлү —511.321 га, азы шинчилеттинген бүгү черниң 90 хуузу, курукган черлер 1962 га, азы 2 хуузу, сиген шөлдери болгаш одарлар 49.635 га, азы 8 хуузу.

Колхоз, совхозтарга чоруткан агрохимиктиг шинчилелдериң түңнеддерин сес районнуң талазы-биле нییтижидин ажылдап кылгаш, районнарга агрохимиктиг карталарны тургускаш, оларже чорудуп бергилээн.

Кылдынган ажылдарның түңнелинде, кедээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлериниң хөрүнүүнүң үнүш-дүжүткүрү чаңгыс аан эвес болганы илерээн. Фосфор копчуг эвээш (100 грамм хөрүнге 10 милиграмм фосфор онаажыр) хөрүнүүт черлер 204 мүн га, азы бүгү шөлдүн 40 хуузу болган. А ортумак болгаш оон өрү фосфорлуг хөрүн (100 грамм хөрүнге 10—20 милиграмм фосфор онаажыр) 148,8 мүн га. Эң хөй фосфорлуг хөрүн (100 грамм хөрүнге 20 милиграммдан хөй фосфор онаажыр) чүгле 104,3 мүн га, азы республиканың черлериниң 62 хуузу ортумак болгаш оон өрү калийлиг, 38 хуузу эң хөй калийлиг черлер болгулаан.

Агрохимлабораторияның кылып чоруткан ажылдары дараазында түңнелдерни көргүскен. Нییти тарылга шөлүнүң 204 мүн гектарынга хөй хемчээлдиг фосфорну, а 111,2 мүн гектар черге калийни көвүденнигни тарылга шөлүнүң 20 хуузун ээлеп турар. Эң эвээш фосфорлуг сиген шөлдери, одарлар —17.405, ортумак болгаш оон өрү фосфорлуу — 19.738, а эң хөй фосфорлуу — 12.556 га болган.

Тываның Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнардан өске чердериниң хөрүнү калий-биле байлак. Үстүнде адаанывыс барыын зонаның хөрүнүнге калийни төп, ону чемишчидери чугула. Бистиң республиканың хөрүнүнде калийниң байдалы мындыг: эң эвээш калийлиг чер (100 грамм хөрүнге 10 милиграмм калий онаажыр). 111,2 мүн га, ортумак болгаш оон өрү калийлиг шөлдер (100 грамм хөрүнге 10—20 милиграмм калий онаажыр) 362,4 мүн га, эң хөй калийлиг (100 грамм хөрүнге 20 милиграммдан өрү калий онаажыр) чер 37,7 мүн га болган.

Сиген шөлдериниң болгаш одарларның хөрүнүнде калий тарылга шөлдериниңден хөй. Шинчилеттинген бүгү дир төп, чемишчидери негеттинип турар.

Амгы үеде Тыва АССР-ниң ажыл-агый бүрүзү агрохимиктиг карталарлыг болгаш агрохимлабораторияның ажылдап кылган чемишчидилгелер төгериниң талазы-биле тайылбыр сүме бижиктерлиг болуп турар. Кедээ ажыл-агыйның кол культураларының шөлдеринге чемишчидилге төгерде, тарылга шөлүнүң чемиштиг бүдүмелдер-биле байын барымдаалаар болгаш чемишчидилгелерни камныг чарыгдаары чугула.

Чемишчидилгелерни шөлдерге төгериниң экономиктиг ажыктыы мындыг болган: 1970—1973 чылдарда чазын тараан кызыл-тастың га бүрүзүнге 20 кг суперфосфатты төгерге, чер-черге чоруткан 20 шенелдениң га бүрүзүнден-не 2—3 центнер дүжүт немей алдынып турар болган. Ону акшага шилчидерге, бир гектар чер бүрүзүнден-не 20 рубль 30 көпеек орулга алдынып турар. Өскээр чугаалааргa, бир рубль немелде чарыгдалдан 3 рубль 37 көпеек арыг орулга алдыган. Үстүнде чижектерден алгаш көөрге, агротехниктиг негелделерни шын сагыыр болза, фосфорлуг чемишчидилгелер Тываның байдалынга эки түңнелдерни берип турар.

Чоруткан шинчилелдериниң көргүсиени-биле алырга, Тываның хөрүнү иринди кара довурак-биле шоолуг бай эвес. Бүгү шинчилээн шөлдериниң хөрүнүнүң 63 хуузунда иринди кара довурак чегей, 17 хуузу ортумак болгаш 20 хуузу эки хандыртынганы тодараан. Ынчангаш Тываның тараа шөлдери органиктиг чемишчидилгелерни * хөйү-биле негеп турары илдең-дир. Ылаңгыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Эрзин районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйларының тарылга шөлдери иринди кара довурак-биле байлак эвес боон турар. Ынчангаш ол шөлдериниң гектар бүрүзүнге 20—30 тонна органиктиг чемишчидилгени төгери эргежок чугула.

Агрохимлабораторияның тускай эртемниглери 1971 чылдан бээр хөрүн шинчилээрин ийи удаа чоруткан. Бирги болгаш ийиги шинчилелдериниң түңнелин деннеп көөрге, шынар талазы-биле элээн өскерлиишкиннер бар болган. 208 мүн га чернин, оон иштинде 178 мүн га тараа шөлүнүң ийи удаа шинчилелин чорударга, элээн хөй ажыл-агыйларның хөрүнү фосфор-биле байып турар болган. Ол болза ажыл-агыйлар органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарынче ажылды угландырганының, чер ажылының культуразын бедидип, хөрүннүң үрелир чоруундан камгалалды күштелдирип, тарылга ээлчештирилгезин шиңгээдип ап турарының түңнели болур. 1967 чыл-биле деннээрге, 1973 чылда республикага фосфорлуг чемишчидилгелерни эккеп, ажыглап турары 10 катап улгаткан. 1967 чылда 356 тонна фосфорлуг чемишчидилгени төккен турган болза, ол 1973 чылда 3600 тонна четкен.

Сөөлгү беш чылдың дургузында ээзин хөй ажыл-агыйларның хөрүнүнде фосфор көвүдээн болза, калийниң хөрүнде бар турары эвээжээн. Ындыг чорукту калийлиг чемишчидилгелерни эвээш ажыглап турары-биле тайылбырлап болур. Чижээ, 1967 чылда калийлиг чемишчидилгени 248 тоннаны төккен болза, 1973 чылда 840 тонна болган иинкпе, бир га тараа шөлүнге чүгле 1,5 кг калийлиг чемишчидилге төккен. Тока аттыг совхоз 3 мүн ажыг га суттаттыг тарылга шөлдүг, сөөлгү чылдарда совхоз 300—500 тонна минералдыг чемишчидилгелерни азот биле фосфор колдадыр төп турар, а калийлиг чемишчидилгени эвээш ажыглап турары-биле бо ажыл-агыйның хөрүнү оон-биле эвээш.

«Сүт-Хөл» совхозтуң суттаттыг черлеринде минералдыг чемишчидилгелериниң курлавырлары эвээжеп турар. Суттаттыг черлерден бедик дүжүттү алыр дээр болза, аңаа минералдыг чемишчидилгелерни доктаамал төгер херек.

Минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаар болза, Тываның тараа шөлү гектар бүрүзүнден-не 2-5 центнер немелде дүжүттү бээр.

Чурттуң кедээ ажыл-агыйының мурнунга СЭКП-ниң XXIV съездиниң салган сорулгаларын күүседир чорук чер ажылының культуразын бедидер хемчегларни алырын негеп турар. Маңаа агрохимия биче эвес рольду ойнаар.

Д. СЕРЯКОВА,
Тываның агрохимлабораториязының эргелекчизи.

Часка белеткел

ЧАМДЫК ЧҮҮЛДЕР КЫЛДЫНЗА-ДАА...

Беш чылдың тодаралыкчы бо — 1974 чылында кедээ ажыл-агый культураларының дүжүткүр чоруун бедидерни Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхоз социалистиг хүдээлгезинге айыткаш, чарыштың керээзин «Чыраа-Бажы» совхоз-биле солушкан.

Чер ажылының культуразын бедидерингe чүгула негелделериниң бирээзи — часка белеткел болур. Тарылгага белеткел талазы-биле совхозта чамдык ажылдар кылдынган. Бо чылын кедээ ажыл-агый культураларын 3685 гектарга, оон иштинде тараазны 2922 гектарга тарыыр. Чайгы андарылга-биле 564 га, күскү андарылга-биле 1100 га чер белеткеттинген. Үрезин белеткели-биле чажар шынарыга чедиртинген кызыл-тастың 200 тонна, суланың 110 тонна, арбайның 85 тонна урдунган. Органиктиг чемишчидилгени шөлдерде сөөртүп төккен. Оон арткан 300 тоннаны Чадааннаның «Сельхозтехника» каттыжышкыны сөөртүп төгер бооп совхоз-биле кереэ чарган. Оон сөөртүлгези мартта эгелээр.

Чамдык культураларның үрезини арыглаттынган-даа болза ажыл-агый үрезин-биле бүрүн хандыртынмаан. Чингетарааның 12 тонна, картөфельдиң 40 тонна, күкуруузаның 11 тонна үрезини шуут чок. Ону сураглаттының тыптынарының хемчеглери алдынмайн турар.

Сөптезе чөгүүр 29 тракторнуң 21-и, оон иштинде «ДТ-75» 20 сөптеттинген. Тракторларны Чадааннаның «Сельхозтехника каттыжышкынының МТМ-зинде сөптеп турар.

Совхоз дирекциязы ылаңгыя (кол инженер О. Эрес-оол) кедээ ажыл-агыйның көжүг машиналарының сөптелгезин дүргедириниче кошкак сагыш салып турар. Тарылга эгелээринге чөдир үе бар-ла болгай дээр хөөн-биле көжүг машиналарын сөптеп белеткээриниң темпизин өөжүмнаткан. 14 сеилканың 3-жү, 22 андазының 6-зы-ла сөптеттинген. 110 илинр, 6 цепка (көжүг), 2 күкуруза өлуртукчузу болгаш өске-даа кедээ ажыл-агый машиналары сөптелгеже кирбээн.

Механизатор кадрлар чер ажылының культуразын бедидеринге кол рольдуг. Ындыг турбуже оларның санын өстүрери-биле кады механизаторжу мергежилин бедидеринче сагыш салдынмайн турар. Совхозтуң бүгү механизаторларындан 9-ла кижи 2-ги класстың тракторизи, а 1-ги класстыы шуут чок. Механизаторларның квалификациязын бедидериниң курузун организастаа-даа, оларның өөредилгези январь орта-нда эгелээн.

Хүн дурту узап, чымыштыг шалыпчы иш—тарылга эгелээр үе чөөкшулап орар. Аңаа белеткелди бүгү тала-биле дүргедедир, шынарын экижидер дээш шиитпирлиг хемчегларни алыры совхозтуң удуртулгазындан негеттинип турар.

М. СЕВЕН.

ДЕЛЕГЕЙ БӨ ХҮННЕРДЕ

ЭЧИС СОРУЛГАНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

Делегейниң бүгү солуннары болгаш калбак хөй-ниитизи СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң түңнелдерин чугаалажып көөрүн үргүлчүлевишаан, бедик деннелге болган совет-куба чугаалажыышкыннар Совет Эвилели биле Куба Республиканы холбаштырып турар бузулбас чаңгыс эптиң база эш-хүүзүнүң харылзааларының чаа чайыннанчак көргүзүү болганын онзалап демдеглеп турар.

ГАВАНА. Кубаның бүгү-ле солуннары Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунун чаагай үре-түңнелдиг болганының дугайында материалдар-биле үнүп турар. Ийи чурт аразына акы-дуңма харылзаана, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазын улам быжыглаарына бедик деннелге совет-куба чугаалажыышкыннарның улуг ужур-дузазын солуннар шуптузу демдеглеп турар.

«Гранма» солун Кубаның КП ТК-ныҢ Политбюрозунуң чурттуң партия база массалыг организацияларына чагаазын парлаан. Чагаада СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретарын уткуп-хүлээп алырына белеткелге болгаш организастаарына оларның идепкейлиг киржилгези дээш өөрүп четтириишкинни илереткен.

ПРАГА. Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң түңнелинге холбаштырган үүлүнге чехословак «Руде право» солуннуң бижээни: найыралдың ол улуг аян-чоруунуң салдары чер өмбүрээннинг булуң бүрүзүнге пептерээн. Ийи улустарның аразында найыралынга, хүндүлежириге, интернационалчы эш-сеткил каттыштырарынга, кады ажылдажылгазынга ылап-ла шынчы болурунуң классиктиг үлегер-чижээ болбушаан, ол аян-чорук, кижилерни ам-даа дыка үр үеде сорук киирер.

БЕРЛИН. «Нойес дойчланд» солун Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу — бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга эң чугула болуушкун деп бижээн. Совет Эвилелиниң болгаш Куба Республиканың удуртукчулары делегейниң амгы үеде байдалының болгаш социалистиг чурттарның даштыкы политиктиг сорулгаларының-даа талазы-биле санал-оналының долузу-биле дүгжүп турарын Совет-куба декларацияда илереткеннер.

СОФИЯ. СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары Л. И. Брежневке болгаш оон нүүрүнде Октябрьның улуг чуртунга куба улус ханы өөрүшкү-биле байыр чедирген деп болгар солун «Труд» бижээн. Гаванага болган чугаалажыышкыннар, аңаа ат салган документилер социалистиг дем каттыштырылгазын быжыглаарынга, революстуг болгаш депшилгелиг күштерни, бүгү-ниитиниң тайбыңын сырый каттыштырарынга чаачаа аргаларны бээри чугаа чок.

БЕЛГРАД. Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунга болгаш Совет-куба декларацияга холбаштыр үүлүнге югослав солун «Политика» Латин Американың улустарының иштини херектеринге холгаарлаарының империалистиг политиканы Совет Эвилели болгаш Куба шиитпирлин-биле буруу шапкан деп бижээн.

БОГОТА. Гаванага ат салган Совет-куба декларацияның ужур-дузазын тайылбырлаш, Колумбияның «Эспектадор» солунунуң бижээни: Кубага удур экономиктиг болгаш политиктиг блокаданы соксадырын Совет Эвилели шиитпирлин-биле негеп турар. Оон девискээринде Гуантанамо деп америк шеригдалай баазазын ылап-ла дүжүрер дугайында Куба Республиканың негелдези дүрүм ёзугаар, шынныг негелде бооп турарын Совет Эвилели база катап медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның солуннары делегей байдалының чогумчалыг болурунга Совет-куба чугаалажыышкыннарның улуг ужур-дузазын тайылбырлаан, Колумбияның «Эспектадор» солунунуң бижээни: Кубага удур экономиктиг болгаш политиктиг блокаданы соксадырын Совет Эвилели шиитпирлин-биле негеп турар. Оон девискээринде Гуантанамо деп америк шеригдалай баазазын ылап-ла дүжүрер дугайында Куба Республиканың негелдези дүрүм ёзугаар, шынныг негелде бооп турарын Совет Эвилели база катап медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Аргентинаның солуннары делегей байдалының чогумчалыг болурунга Совет-куба чугаалажыышкыннарның улуг ужур-дузазын тайылбырлаан, «Вашингтон стар-ньюс» солун «куба-америк харылзааларны экижидип болурунга идегел кестүп келген» деп санап турар.

ПАРИЖ. «Юманите» солун Совет-куба декларацияны тайылбырлаан, мынча деп бижээн: «Совет болгаш куба улустарга, социалистиг чурттарның бүгү дем каттыштырылгазынга, а ол ышкаш делегейге харылзааларга-даа бедик деннелге совет-куба чугаалажыышкыннарның ужур-дузазы дыка улуг».

Ийи чурт аразынга бүгү талалыг харылзааларны калбартын, ханыладырының калбак программазын, социализм болгаш коммунизм тургузуушкунунга, ниити херек дээш демиселге Совет Эвилели биле Кубаның кады ажылдажылгазының программазын ол документинде айыткан деп «Юманите» бижээн.

БОННН. Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруу — улустарның тайбың болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырары дээш демиселинге шылгараңгай болуушкун-дур—деп, Герман Коммунистиг партиязы даргазының ораалакчызы Г. Готье СЭТА-ныҢ корреспондейтиайнге чугаалаан. Бүгү-ле социалистиг чурттар-биле, антиимпериалистиг күштер-биле Совет Эвилелиниң үзүлбес, быжыг харылзаазын ол аян-чорук база катап көргүскен.

РИМ. Италияның «Коррьере дела сера» дээр солуну Л. И. Брежневтиң Кубага аян-чоруунуң түңнелериниң дугайында үүлүнге СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарының политиказынга Совет Эвилелиниң шычыаын бодунуң чугааларын база катап бадыткаан деп онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

КНО-да тараткан

ЙЮ-ЙОРК. (СЭТА). ССРЭ-ниҢ болгаш Кубаның КНО-ныҢ чанында доктаамал төлээ чөлери кады кылган пресеринз кылдыр Орвет-куба декларацияны тараткан.

Комитет хуралы

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниң камгалал министрлериниң комитединиң ээлчеглиг хуралы февраль алдыда Бухарестиде ажыттынган.

Хуралдың ажылында Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ния, Польшаның, Румынияның, ССРЭ-ниҢ болгаш Чехословакияның камгалал министрлери, Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниҢ Каттышкан чепсектиг күштериниҢ кол командылакчызы И. И. Якубовский болгаш Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелериниҢ Каттышкан чепсектиг күштериниҢ штавыныҢ начальниги, армия генералы С. М. Штеменко киржип турар.

Ийиги чада доозулганы

КАИР. (СЭТА). Суэц каналының Барыын талакы эриинден израиль шериглерни үндүрери доозулган. КНО-ныҢ онза күштери Суэц хоорайныҢ сонгу талазында 5 болгаш 15 километриниҢ араазында каналды дургаар 10 километр черни эелеткен. Февраль 5-тиҢ эртенинде ол девискээрде египет шериглер чеде берген.

КаириниҢ солуннарының дыңнадып турары-биле алырга, каналдың барыын талакы эриинден израиль шериглерни февраль 21-ге чедир үндүрген турар ужуруг.

ДУЗАЛАВАС

ГААГА. (СЭТА). Голландияның чазаа чили шериг эрге-чагыргазынга сан-хөө дузаламчызын кылбас деп турарын Күш-ажыл партиязының кежигүннериниҢ хуралынга чугаазының үезинде чаа хөгжүү турар чурттарга дузаламчы херектериниҢ талазы-биле министр И. П. А. Пронк айыткан. Моон мурнунда ЧилиниҢ хөгжүлдезинге дузалаар фондуга Голландияның салган акша-хөреңгизин эргилде соонда хаап каан болгаш чили эрге-чагыргаларта бербес деп министр чугаалаан.

БЮДЖЕТ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). 1974—1975 сан-хөө чылында бюджет төлевилелин болгаш чурттуң амгы үеде сан-хөө экономиктиг байдалын тайылбырлаан бижикти АКШ-тың президентизи Р. Никсон февраль беште конгрессте киргген. Каттышкан Штаттар экономика болгаш сан-хөө талазы-биле улуг бергедээшкинде таваржып турарын президент миннип бижип турар.

Чазактың санап турары-биле алырга, 1973—1974 чылда бюджеттиң киирип алыр акшазындан чарыгдалдар 4,7 миллиард доллар ажар болгаш дараазының сан-хөө чылында 9,4 миллиард доллар чедер. Оон-биле кады АКШ-тың күрүне өрези 486,4 миллиард доллардан 508,0 миллиард чедер.

Р. Никсон сөөлгү чылдарда делегей байдалының таарымчалыг экижиишкиниң демдеглээн, ынчалза-даа шериг чарыгдалын бо чылдыңга деннээрге, оон-даа көвей—87,7 миллиард доллар чедир көвүдедирин саналдан турар. Күрүне хөреңгизин кылдыр немежип кирер акша-хөреңгиниҢ барык чартыы—129 миллиард долларны чондан олча-ажык дадывыры кылдыр хавырын алырын бюджетте көрген. Ынчаарга корпорацияларның бюджетке киирер дадывыры оон чүгле 16 хуузу бооп турар.

Бюджет төлевилелинде көдээ ажыл-агыйга акша тускайлаашкынын 1,3 миллиард доллар кызырарын көрген.

Сан-Паулуга өрт

БРАЗИЛИЯ. (СЭТА). Бразилияда Сан-Паулу хоорайда 22 нават бажыңның өрттенгениниҢ түңнелинде баштайгы саналашкын-биле алырга 180 ажыг кижи өлген болган чүс-чүс кижи балыгланган. Өрт шериглери бажыңның каттарында бузундулар адаанда бастырып өлген кижилерни ам-даа дилеп турар.

Көрген кижилериниҢ хереченнеринин өзугаар алырга, үстүкү каттарга турган дыка хөй албан-хаакчылар болгаш ажылчыннар үнер чер, дүжер чада чок апаргаш, угаан-сарыыл чок дүвүрээш туруп бергеннер. Амы-тын девичээн он-он кижилер чалбыышталып турган бажыңның сонгдарындан халып бадып турганнар.

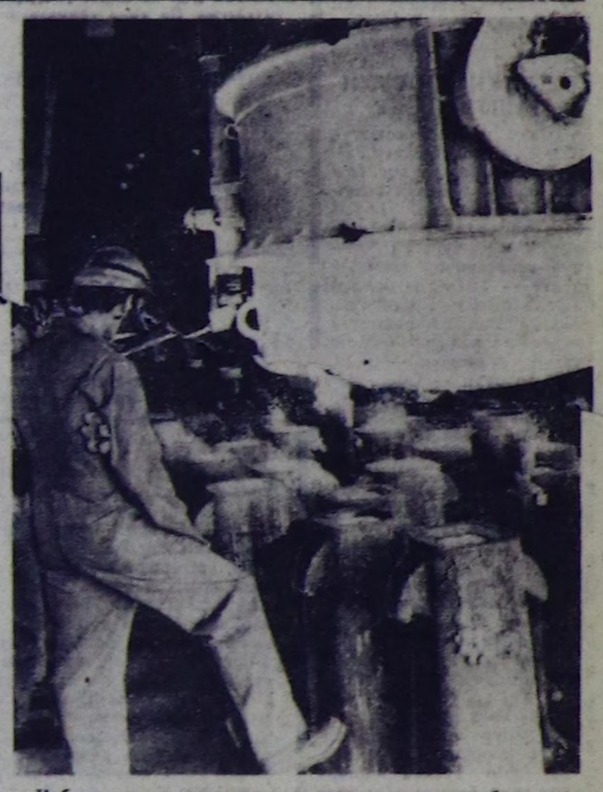

Кубаның кара металлургиязының эң улуг дээн будүрүлге чери болур «Хосе Марти» завод 1973 чылдың планын 113 хуу күүсеткеш, мурнунда чылдыыдан продукцияны 25 хуу хөйнү будүрүп үндүрген. Гавананың чоогунда Которро дээр хоорайжыгашта ол завод Куба биле Совет ЭвилелиниҢ үре-түңнелдиг кады ажылының үлегер-чижээ бооп турар. Ону Совет ЭвилелиниҢ дузаламчызы-биле чаартып кылып турар.

«Хосе Марти» завод толевидел ёзугаар ангы-ангы хевириҢ 350 мүн тонна каңны 1975 чылга чедир кылып үндүрер болгаш каңны, прокатты оон соңгаар улам хөйнү будүрер болгаш республиканың демирге хереглелиниҢ хөй кезиий хандырып шыдаар апаар.

ЧУРУКТА: «Хосе Марти» заводта.

Пренса Латина — СЭТА-ныҢ фотозу.

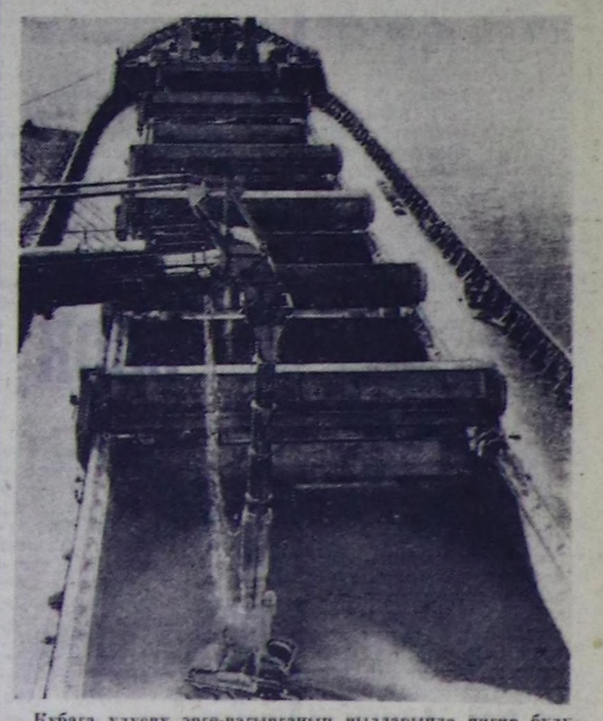

Кубага улусчу эрге-чагырганың чылдарында чигир будүрүгелериниҢ улуг кезиин чаарткан, чигир үнүжүн чүдүрүп, сөөртүрүн долузу-биле механизастаан.

1980 чылга чедир чигир үнүжүнүҢ ажаап алыр хемчээлин 20 миллион тонна чигир кылыр деннелге чедирер сорулганы республика салып турар. Оон-биле кады ажаап алдынган чигир үнүжүнүҢ 50-ден эвээш эвес хуузун мал ажылының чем-суурун быжыглаарынга, чигир-химия үлетпүрүнүн үндезинин салып, тургузаарынга ажыглаар ужуруг.

ЧУРУКТА: совет садыг суднозунга чигирни шадыпкын арга-биле чүдүрүп турары.

Пренса Латина — СЭТА-ныҢ фотозу.

ӨӨРҮШКҮЛҮГ УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

Ханой (СЭТА-ныҢ корр.). Моссовет күүскомунуҢ дарга-зы В. Ф. Промысловка баштаткан Москваның төлээлерин ханойжулар өөрүшкү-биле утканнар. Совет наймысыладың төлээлекчилери аңаа ВДР-ниҢ наймысылалының административтиг комитединиҢ чалаанын ёзугаар чораанар.

ХанойнуҢ Куангчунг дээр механиктиг заводунга өөрүшкүлүг ужуражыышкын болган. Ол заводка вьетнам-совет найыралдың митингизинге совет төлээлер москвачыларның изиг байырын чедирген.

Москваның аалчылары В. И. ЛенинниҢ портредин болгаш Моссовет бажыңының овурхевирин Ханойга турасканалга берген.

Москванын төлээлери ХанойнуҢ удуртукчулары-биле ажыл-хөрекчи ужуражыышкынны кылган. Аңаа ийи найысылалдың арааныга кады ажылдажылганы калбартырының айтырыгы чугаалашкан. Чижээ, бажың тудар үш комбинаттарны, Ханойгы культура ордузун болгаш өске-даа чугула бажыңнарны тудар талазы-биле ВДР-ниҢ найысылалынга болгаш Хайфонга Моссовет дузалаар болган.

ВАП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ВДР-ниҢ премьер-министри Фам Вин Донг Москваның төлээлерин хүлээп алган. Олар Мурнуу Вьетнам Республиканың ВДР-де тускай төлээ чериниге база чораанар.

Чаа чазак

Турцияда чаа чазакты тургускан. Ында Улусчу-республиканчы партияның (УРП) 18 төлээлекчизи болгаш национал камгаланыышкын партиядан (НКП) 7 төлээлекчи киржип турар. Оон-биле чурттуң төөгүзүнде эң узамдыгыышкынныг, үш чартык ай үргүлчүлээн чазак кризизи доозулган.

Кризис октябрь 14-те парламент соңгулдазының соонда эгелээн. Ынчан соңгулда ол ийи партияның кайызынга-даа чаңгыс партиялыг чазакты организастаарынга четчир санныг олуттар чок бооп төнген. Ынчангаш партиялар удуртукчуларының аразынга каттышкан чазакты тургузар дугайында чугаалажыышкыннары узамдыга берген. Барыын үелдиг партиялар, эң ылаңгыя шынныг чоруктуң партиязы бодунуң талазындан Улусчу-республиканчы партияның чазакты баштаарын болдурбазынче чүткүп турган.

Амгы үеде Улусчу-республиканчы партия парламентинде 185 олутту, а Национал камгаланыышкын партиязы, барыын үелдиг партиялар, эң ылаңгыя шынныг чоруктуң партиязы 48 олутту ээлеп турар.

Каттышкан чазакты тургузар дугайында ол ийи партияның ат салган протоколунда чурт мурнунда тургустунган экономиктиг болгаш социал нарын айтырыгларны шиитпирлээри-биле күжеңнишкинни кылыры айтып турар.

Улусчу-республиканчы партияның баштыны В. Эджевитке баштаткан чаа чазактың мурнунда дыка хөй нарын айтырыглар туруп гурар.

(СЭТА).

ЯНЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ЭЭЛЧЕГЛИГ КИЧЭЭЛ

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң чанында экономиктиг семинарның ээлчеглиг кичээли болуп эткен.

«ССРЭ-ниң социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылгазының дугайында» партия райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизининиң эргелекчизиниң оралакчызы С. Чажин-оолдуң, «Амгы үеде капитализмниң экономикада чаа болуушкуннарының дугайында», СЭКП райкомунуң килдис эргелекчизи К. Чалзырай лекциялар номчаан.

(Бистиң корр).

* * *

МАЛЧЫННАРНЫҢ ОЛЧАЗЫ

Улуг-Хем районнуң колхоз, совхозтарында хой оолдаашкыны массалыг эгелээн. Ниитизи-биле 19500 ажыг хой төрээн, ооң төлү менди доругун турар. Ылаңгыя «Найырал» совхозта хой хураганнаашкыны чедиишкиниг чоруп, малчыннар олчазындан чаңгыс-даа башты хоратпас дээш бүгү күштү мөөңнээн. Ооң түңнелинде төрээн 7159 хойдан 7164 хураган алдынган.

Совхозтуң Шанчы салбырында ийи хойжу бригада бар. Олар аразында социалистиг чарыштыг. Бригада кежигүннери январь айда канчаар ажылдааныың түңнелин үндүрген. Василий Тергиинниң удурткан хойжу бригадазы чарышка типлекчи болган. Кодан бүрүзүнде мал хүр кыштап турар, сиген, сула, дус аймаа бар. Малчыннарның амыдырал хандырылгазы багай эвес. Ынчангаш хойжу бригада өскезинден эки ажылдаан.

Д. Аракчаа.

* * *

ТОЖУНУҢ ТООРУУН — ДАШТЫКЫЖЕ

Тыва респотребсоюзтуң янзы-бүрү белеткелдер баазазы алгы-кеш, дүк болгаш бойдус байлаан белеткээр организация. Белеткээн чиг-этти болбаазырадыры-биле чурттуң үлетпүр төптеринче, ылаңгыя дүктү — Улан-Удэ болгаш Уфа, кешти — Красноярск болгаш Канск, кадырган кат-чимис кадын болгаш чекпе аймаан — Омск, пөш тооруун — Омск, Н[illegible] хоорайларже чорудуп турар.

Чоокта чаа Кооперацияның Төп эвилелиниң Экспорт-импорт садыының кол эргелелинден америк фирмага садары-биле 70 тонна пөш тооруун белеткенер деп чагыгны баазага кирген.

Даалга харыысалгалыг деп үйвени баазаның коллективи билир: даштыкыже үндүрүп садар бараан дээрге эң бедик негелделиг болгай. Техниктиг негелде ёзугаар тоорук курғаг, богу үүгле 3 хуудан көвдевес ужурлуг. А республикада тоорукту арыглап, кургадыр тускай машина чок, ону бодүүн ёзу-биле чорудуп турган. Ынчангаш айтырыг бергедээн. Баазаның ажылдакчылары сүмелешкеш, тараа кургадыр сушилкага тоорукту кургадыр, а арыглаарда шаанда ажыглап турган хол-биле тоорук арыглаар машинаны ажыглаар деп шиитпирлээн.

Чогуур белеткел ажылдарын кылгаш, эрткен чылдың декабрь 15-тен эгелеп тоорукту арыглап, кургадын эгелээн. Аңаа И. Бычков биле М. Томилин оларның бригадалары эки кызымаккай ажылдаан. Түңнелинде 70 тонна тооруктуң шыгын 16 хуу чедиргеш, шуут арыг кылдыр белеткээн. Ону фирманың чорудуп берген тускай шоодайларынга урган.

Январьның 30-де Тываның 70 тонна тооруун Ленинградтың далай портунче үдүрүп чоруткан, оон ону Барыын Германияның Гамбург хоорайында америк фирманың филиалынга чедирер.

А. Лопатин.

* * *

ТЕМАЛЫГ КЕЖЭЭ

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң төвүнге «Арагачылар турбас ужурлуг» деп темалыг кежээ болуп эткен. Райкүүскомнуң иштики херектер килдизининиң начальниги М. Даржаа бо талазы-биле илеткел кылгаш, арагачыларның ажыл-ишке, амыдыралга кайы хире хора чедирип турарын чижектерни көргүзүп турган чугаалаан. Ынчангаш оларның-биле демиселди күштелдиреринн айыткан.

К. Донгак.

ХОЙЖУ БОЛГАШ ЭРТЕМДЕН

Уежилеривис болгаш оларның ажыл-ижи

Шынап-ла, олар кады төрээн ийи алышкыларла. Төрээн Тывазының арыг чаагай агаарынга додуккан хүлер дег хүрең шырайлыг, хүнээрактей хүлүмаурүп каап чоруур шырайында мерген угаан-бодалдары илдең аразы чүгле сес хар ыгалдыг, арай аныяа чазадак капкара салдыг. Ынчалза-даа оларның кайызы-даа дөртен-не хар иштинде кылдыр көстүр, ам-даа аныяксыг, эрес-шоваа хып дээн улус. Ажыл-ижи: бирээзи—хойжу, өскези—эртемден.

Кап-кара салдыг кижиниң делгем хөрээнде ийи Ленин ордени, Алдын сылдыс, депутат демдек, Ленинчи юбилей медалы болгаш өске-даа хавыяалар чайынналдыр чыраан чоруур. Арай улуу бо удаада хавыяаларын кадаваан, ооң хөрек карманында чүгле демир-үжүүнүң ужу кылайын көстүр.

1973 чылдың октябрьда бистиң Төрээн чуртувустуң пайысылалы—Москвага болган тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Бүгү-делегей Конгрезинге бистиң Тыва АССР-ниң төлээлери—Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады, Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, Тываның база бир хоочун башкызы Оюн Араптанович Толгар-оол биле Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжуу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Дажы-Намчал Чыртай-ооловичи Ооржак республиканың комсомол конференциязына чаладып келгеш, база катап ужурашканнар.

— Аал-ораныңар, ажы-төлүңер, азыраан малыңар менди чаагай-ла ыйнаан?—деп, эртемден хойжудан айтырган.

— Менди-менди.

— Силер база-ла эки чаагай тур силер ыйнаан?

— Эки, эки.

— Конгресстиң түңнелдериниң талазы-биле каяа-каяа ужуражып кааптыңар?—деп, Тыва АССР-ниң Тайбың камгалал комитединиң даргазы О. А. Толгар-оол дегийт сонуургаан.

— Бодумнуң «Алдан-Маадыр» совхозумдан эгелээш, «Сүт-Хөл», «Тыва» совхозтарынга, Баян-Талага болгаш бистиң совхозтуң Оргу-Шөл, Көшпес, Чодураалыг-Сайыр дээр хойжу бригадаларынга болгаш өске-даа черлерге ужуражыышкыннар эрткилээн. Чалап турар чер-ле хөй боор чүве-дир. Ажыл дээрге мырынай чай чок деңер даан.

— Ынчаймайн канчаар—деп көпсүнгеш, эртемден бодунуң кылып турар ажылының дугайын эжинге сонуургаткан.— Мен база-ла чай-кызыг чок мен ийин. Тываның партия организациязының дугайында ажыл бижип турар кижи мен. Институттуң дирекция чери далаштырып турар. Ынчангаш шоолуг-ла чер чедип шыдавайн тур мен. Киржип чораанывыс конгресс дугайында найысылал Кызылдан эгелээш, Таңды районнуң ажыл-агыйларынга болгаш Улуг-Хем районнуң чамдык черлеринге—дөртен тос кезек черге ужуражыышкыннар эрттирип, лекция кылгыладым.

— Чалап-ла турар чер хөй—школа, өөредилге черлери, колхоз, совхоз, бүдүрүлге черлери дээш кайызын ол дээр силер! «Чыраа-Бажы», «Большевик» совхозтар болгаш Өвүр район база чалап турар. СЭКП райкомундан көрүп каан тускай план бар. Ажылдың байдалын көрүп туруп, ол ёзугаар чорудуп турар мындыг мен—деп, маадыр уламчылаан.

— Сонуургаар-ла боор чүве-дир. Ажыл-ижин-даа сонуургадып көргүзер, айтырыгларын-даа салып, саналонналдарын-даа бээр, Тайбыңның совет фондузунга акшакөпеен-даа шилчидер, оюн-концертин-даа көргүзер. Ужуражылга болган черлер шупту-ла Тайбың фондузунга мундан эвээш эвес акша-хөрецгини шилчидер боор, интернационалчы болгаш патриотчу соруун илередип турар...

— Таңды районнуң чону база-ла ол ышкаш улуг көдүрлүүшкүнүг болгаш улуубиле сонуургап, делегейге быжыг тайбыңның хөрээ дээш Тайбыңның совет фондузунче акша-хөрецги шилчидерин аазап турар боор чорду—деп, Оюн Араптанович ажиниң сөзүн деткип каап уламчылаан.

— Айтырар, сонуургаар-ла чүвези хөй. Ол хамык янзы-бүрү аймак-сөөк, янзы-бүрү чугаа-домактыг кижилериниң тайбың дээш хөөнү черле кайы хире боор-дур, силер оларбиле канчаар чугаалажып турдуңар-даа дигилээр. Кымнар-биле кады чурукка тырттырдыңар-даа дээр. Ам канчаар, индийлер, вьетнамнар, кубалар суг-суг дигилээш ынчан ужуражып тургулаан улустарывысты чугаалаардыр мен.

— Италияның Коммунистиг партиязының «Унита» дээр солунунуң фотокорреспондентизи кижи бисти чурукка тырттырып алган ышкажыгай, оозун бээр дээш четтикпейн баргавы ол боор—деп каан, Оюн Араптанович столунуң иштинден кезек бижик уштун эккелгеш:— Тайбыңның Совет комитеди силерже конгресстиң мындыг документилерин чорудупкан-дыр — дээш, оларын Дажы-Намчал Чыртай-ооловичиге тудускан.

— Боон тур харын, ужуражыышкыннар болган черлерге конгресстиң шак мындыг бижик-документилерин болгаш демдектерин чон сонуургаар-дыр. Чоннуң тайбыңга ынакшылы тайбың дээш күзел-соруу ол хире—дигилээш, Дажы-Намчал Чыртай-оловичи конгресске чораанын база катап сактып кээп:—Көрбээн чүвевисти көрүп-даа, көдүрбээн хөөнээвисти көдүрүп-даа чордувус ийин, оларны хомудатпаан-даа бис—дээн.

1973 чыл — Дажы-Намчал Чыртай-оловичи Ооржак болгаш ооң өг-бүлезинге, оларның амыдырал-чуртталгазынга уттуңдурбас аас-кежиктиг чыл болган. 100 баш хойга онааштыр 137 хураганы, бир хойдан-на 2 кг 400 гр. дүктү ап, 20 тонна сигенни болгаш 35 тонна өдекти белеткеп алганнар. Хойжунуң чыл-чылда шак мындыг маадырлыг, үре-түүнелдиг ажылижин партия болгаш чазак улуу-биле үнелеп көргеш, 1973 чылда аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан.

— СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырының номчудунар-ла ыйнаан?—деп, эртемден айтырган.

— Аа, номчуурдан, эзт-сөөгүнге киир таныжып каапкан, малчын бүрүзү алган социалистиг хүлээлгезин эде көргүлээн-даа. Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң Көшпесте Монгуш Макай-оол, Чодураалыг-Сайырда Ондар Чүлдүм, Оргу-Шөлде Монгуш Оттук суглар бригадирлээн хойжу бригадаларга ужуражыышкын эрттирип чоруп турдум. Тайбыңның Совет фондузунга хойжу бүрүзү бир хүннүк ажыл төлевирин киирер боон бижидип турарынга мен базала чоргаарландым — дээш, маадыр кара костюмунуң карманындан блокнодун уштун эккелгеш, оозун ажып көргүскүлээн.

— Кончуг солун-дур. Малчыннарның ол хире патриотчу болгаш интернационалчы буянныг чоруун деткинри чугула-дыр—деп демдеглээш, Оюн Араптанович:—Бо чылды канчаар эгелеп тур силер?—деп оон ыңай сонуургаан.

Дажы-Намчал Чыртай-оловичи дас-кара салын суйбай туткулааш, биеэги-ле чаңы-биле каттыра каггылап олура, чугаалаан:

— Бис биеэги-ле черивисте, алдан-маадырлар Самбажыктар турлаа—Оргу-Шөлде хевээр бис. Кыш-даа улуг соок, улуг хар чок—магалыг чаагай кыш боон тур. Бистиннде 310 төрүүр хой бар. Богүнге чедир 115 хой төрээн, оон 123 хураганны менди чаагай доруктуруп ап тур бис. Өскедаа малчыннар ындыг ийин.

Бистиң Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазын бо чылдан эгелеп комсомолчу-аныяктарының бригадазы кылдыр эде тургускан болдур ийин. Ынчангаш ол бригаданың хоочун ареевчизи болуп, комсомолдуң бо республика конференциязынга чаладып келген мындыг кижи болбас ийик мен бе.

Хойжу-биле эртемден амыдырал-чуртталгазының, ажылижиниң дугайында ынчаар хөөрежип олурда, Москвага киржип чораанын Бүгү-делегейниң тайбың конгрези, Кремльдиң съездилер ордузу, аймак-сөөк алды муң ажыг делегаттар, оларның угаан-бодалынга көстүп, кулактарыңга янзы-бүрү чугаа-домак дыңналып кээп турган.

Удатпаанда ийи хоочун эжишки —хойжу биле эртемден республиканың комсомол конференциязында амыдыралдың чечектери — хөй-ле аныяк-өскен комсомолчулар аразында саадап олурганнар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал комсомол конференциязынга база-ла сес ап чүве чугаалаан. Ол бодунуң хейаът кирген чугаазынга аныяк-өскенни кыйгырып, бүгү делегейге быжыг тайбыңны болгаш улустарның интернационалчы эп-найыралын быжыглаар хөрекке от-көс дег опаң-чипең, эрес-шоваа күжүн кадарын, ажыл-ишке, эртем-билигге болгаш амыдырал-чуртталгага, аажы-чаңга ленинчи ёзу-биле шынчы болурун, революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарга төлептиг болурун онзалап чугаалаан.

Конференция ажылын доозуп чорда, республиканың эң дээре оолдар, кыстары—комсомол төлээлериниң болгаш аалчыларның мурнунга сцена кырынга конгрестиң төлээлери — хойжу биле эртемден костүп келген. СЭКП Тыва обкомунуң секретары Д. К. Ооржак тайбыңга ынакшылдыг күштериниң Москвага эткен Бүгү-делегей конгрезиниң ажылынга идепкейлиг киришкени дээш Тайбыңның Совет комитединиң байыр чедирген Хүндүлел бижиктерин хойжу төлээ Д-Н. Ч. Ооржакка болгаш эртемден төлээ О. А. Толгар-оолга тыысырга, аныяктарның адыш часкашкынары болгаш үрер хөгжүмүң байырланчыг аилгазы диңмиттелип турган.

Леонид ЧАДАМБА.

ТЕРГИИДЭЭН ИНЕК

Челябинск областың Сосновка районунуң «Россия» совхозунуң саанчызы К. М. Соколова «Волга» дээр кара-шокар породалыг инектен бир чыл дургузунда кажангызындан-даа хөй хемчээлдиг сүттү саап алган. **Ол, бодунуң даанган инээнден 305 хүн иштинде үскүрү 4,2 хуу 17517 килограмм сүттү сагган. Ол хире хемчээлдиг продукциядан 800 килограмм ак-саржагны кылып ап болур.**

К. М. Соколованың ол чедиишкинин ССРЭ-ниң Кедээ ажыл-агый министерствозу Бүгү-эвилелдиг рекорду кылдыр демдеглээн. Ооң мурнундагы украин симменталь породалыг «Мальвина» деп шолалыг инектиң эң хөй сүдүнден, ол болза ам үш муң ажыг килограмм ашкан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму беш чылдың үшкү, шиитпирлиг чылында чедиишкинниг ажылдааны дээш К. М. Соколованы Октябрь революциязы орден-биле шаңнаан.

(СЭЗТА).

ДЕКАБРИСТЕРНИҢ БАЖЫҢ-МУЗЕЙИ

Иркутскиниң эрги бажыңын эде кылган соонда ында декабристериң музейин катап ажыткан. С. И. Трубецкойнуң 1845—1856 чылдарда чурттап турган бажыңында дериг-хөрекселин ол үеде турганы-биле домей кылдыр тургускан. Мында делгээн экспозиция декабристериң Сибирьге шөлүлге үезинде турганының, оларның крайның хөй-ниити политиктиг болгаш культурлуг амыдыралынга артыргаан улуг салдарының дугайын чугаалаан турар.

Трубецкойнуң өг-бүлезинге хамааржыр хөрекселдер — шаандакы хөгжүм хөрекселі—клавикорд, бажың хөрекселдери, автографтыг номнар, уран чүүл чогаалдарын камныыбиле шыгжап турар. Иркутскиниң декабристер бажыңнарынга көргүүн турган шилер, литературалыг номчулгалар, концерттер дугайында ол үениң кижилериниң сактыышкыннарын бижээн документилерни музейде делгээн.

Сепат шолүнге тура халыышкын болган хүнден бээр 150 чыл ою келир чылын болур. Ынчангаш декабристериң Иркутскиге турганының дугайында төөгүлүг бүгү-ле документилерни мемориалдыг комплексиге каттыштырар. Трубецкой, Волконскийниң бажыңнарындан аңгыда өске бажыңнарны база аңаа киириштирер. Комплекстиң девискээринин элээн кезиинге парк тургузаар.

ИРКУТСК. **(СЭТА-ның корр.).**

КОМСОМОЛ АКТИВИНИҢ СЕМИНАРЫ

ВЛКСМ Мөңгүн-Тайга райкому чоокта чаа районнуң комсомол организацияларының секретарьларының болгаш активиниң бир хүннүг семинарын эрттирген.

Семинарга СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырының болгаш ужур-дузаазының дугайын ооң-биле холбаштыр тодарадыкчы чылда районнуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының ажыл-чорудулгазының дугайын СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомунуң секретары К. Монгуш чугаалап берген.

В. И. Ленинниң адын комсомолга тыыскаанындан бээр 50 чыл оюнга белеткел дугайында лекцияны ВЛКСМ район комитединиң ийги секретары К. Чулдум номчаан. Комсомол организацияларының организас-массалыг ажылының, херек эмгеделиниң болгаш кодээ клубтарга дыштанылга кежээлерин канчаар эрттиреринин дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны семинарга сайгарын көрген.

Районнуң аңгы-аңгы коллективтеринде ВЛКСМ комитеттериниң секретарьлары дуржулгазын база солушкан.

Д. КУУЛАР.

Одессада далайның дээди инженер училищезинде Кубадан келген келир үениң капитаннары, судновуң инженер-электри механиктери, судно башкарыкчызы инженерлер өөренип турар. Олар бистиң республикаларның төлээлекчилери — боттарының эп-ооралери-биле кады дуржулгалыг башкыларның удуртулгазы-биле далай профессиязын шингээдип ап, өөредилге-дуржулга судноларынга практикалап турарлар.

ЧУРУКТА: электротехниканың теоретиктиг үндезининериниң кафедразының начальниги Игорь Петрович Панов электро-механиктиг факультеттиң 3-кү курузунуң куба курсантылары-биле чугаалажып тур.

И. ПАВЛЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

УЗУН НАЗЫЛЫГ КИЖИ

«Ударник» деп эвенк колхозтуң улузу боттарының чаңгыс чер-чурттуу Н. С. Лихановтуң төрүттүнген хүнүнден бээр 103 харлаанын демдеглээн.

...Бис Николай Семеновичиниң кужак четпес хадылардан эптеп туткан бажыңынга олурган бис. Стол кырында улуг шаажаңнарда чаагай чыттыг «чуңма» шайы бусталып турду.

— Чуңма дээрге дагларның черлик өскүзү-дүр — деп, Лиханов тайылбырлады.— Аңчылар шайын моңу чүге «чуңма» шайы дээрил? Аңчылар чуңмалар ышкаш шыдамык боорга, ынча дээн магат чок. Бо шайның чемгири болгаш кадыкшылга ажыктыы аажок.

Эвенк Н. С. Лиханов Амур чоогунуң тайгазын адыжы дег билир, могаг-шылаг чок аңчы дээраин хөй улус дыңнаан. Ол геология экспедицияларынга үдекчилеп, чартык үүс чыл ажыр ажылдаан. Ооң ады Совет Ыраккы Чөөн чүк дугайында хөй-хөй номнарда бижиттинген.

Орус чуртунуң Ыраккы Чөөн чүгүнге шаанда — амгы үүс чылдың эгезинде — чораан Шренк, Миддендорф болгаш өске-даа эртемденнер ол улуг, делгем черниң үндезин чурттакчылары өлүп, төөр чоокшулаан деп санап турган. Ынчан тускай комиссия хаанга мындыг медээ чоуткан: «Оларга эртем-билигниң хөрээ чок, чүге дээрге бо улус өлүп, төөнүп турар».

— А ам барык шупту эвенк кижилер сес чыл школаларын доосхан азы ортумак эртениг —деп, Николай Семенович чугаалап орар.— Бистиң суурувуста дөрт үүс хире чурттакчы бар. Оларның аразынан 30 ажыг кижи институттар, техникумнар доосхаш, инженерлер, геологтар, башкылар, эмчилер апаргаан. Аңчыларның болгаш ивижилерниң 12 уруглары чурттуп дээдп баз тускай ортумак өөредилге черлеринде өөренип турар. Мөң чаңгыс сууржуларымның аразында эртемденнер база бар. Чижээ, Агния Васильевна Романова педагогика эртемниериниң кандидады болгай. Ол эвенк үжүтелдиг болгаш эге класстарга өөредилге номнарының автору болбушаан, арифметиканың өөредилге номун бистиң дылывысче очулдурган.

Николай Семенович Лиханов шагда-ла пенсиже үнген. Сүмележир дээш азы аңаа-ла «оду чырык турар боорга», аңаа аңчылар, ивижилер бола чедип келгилээр. Каш чыл мурнунда кырган аңчы ийылга таваржып, караа көзүлбестээн. Эмчилер Лихановту хоорайже аппаргаш, нарын кезиишкин кылган. Узун назылыг кижиниң карактары катап көстүп келген болгаш биеэги чаңы-биле аалчыларны хүндүткелдиг хүлээп ап, «чуңма» шайын кудуп орар.

А. КРИВЧЕНКО,
(СЭТА-ның корр).

БОМНАК СУУР,
АМУР ОБЛАСТЬ.

ПЕТРОСЯН 2 САННЫГ

Делегейниң шыдыраа чемпионадынга киржир шилиндек ойнакчыны илередир маргылдаада Совет гроссмейстер Т. Петросян биле венгр гроссмейстер Л. Портиш оларның аразында тос салыг болган. Сөөлгү салыгда делегей чемпиону чораан Петросян 27 көште удурланыкчызын удуп алган. Ол дээрге Петросянның ийиги типлелгези болуп турар. Аңаа ам чаңгыс сан херек.

Хайыраканчылар тиилээн

Хайыракан суурга Улуг-Хем районнуң чөөн талакы зоназында школаларның мячилиг хөккейге маргылдаазы болуп эткен.

Хайыракан сес чыл школазының командазы мячилиг хоккей ойнаарының талазыбиле өскелерден шылгаран, бирги черни эзлээш, район төвүнге ойнаар эргени алган. Бо школаның директору Кыргыс Ким-оол, күш-культура башкызы Владимир Дөңүвей аныяк спортчуларны өстүрер дээш бар арганларын хереглеп, эки ажылдан турар.

Д. АРАКЧАА.

Телевидение

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

МОСКВАДАН

13.30—Дамчыдылгалар программазы. 13.35—Өңнүг телекөргүзүг. Мультфильмнер программазы. «Хектиң чажыды», «Персей». 14.05—Медээлер. 14.15—Үстүкү класс өөреникчилерипин диспуду. «Ниитилел мурнунга бодуңнуң харыысалгаңны канчаар билип турар сең?». 15.05—Шыдыраа. «Кордакчылар маргылдааларында». 15.20—«ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының 250 чылы». 2-ги дамчыдылга. 15.50—Өңнүг телекөргүзүг. «Силерниң бодалыңар». 16.50—17.00— Өңнүг телекөргүзүг. «Ойнай-сылдай» деп хензиглериң телетеатры. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.45—Чырыдыышкын министри Д. Б. Ондарның чугаазы. 19.00—«КАИ-ниң экраны». Дамчыдылга. 19.10—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

18.20—Беш чылдың тудугларында. «Сибирьниң күчүтеннери». 19.50—Өңнүг телекөргүзүг. «Бальзактың улуг ынакшылы» деп хөй сериялыг ураи-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 4-кү сериязы — «Амыдыралдың янзы-бүрү талалары».

КЫЗЫЛДАН

20.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00—Өңнүг телекөргүзүг. «Чеве, уруглар!». 22.20—Концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черлик түрек» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыыды 9.10, «Бажы чок аттыг кижи» 10.40, 11.40, 16.40, 20.40, «Комиссар Берлахтың соолгу истелге хөрээ» 12.40, 18.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Далайга дамды» 10.00, «Ынакшылдың бүдүжү» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистиң үениң маадыры» 15.00, «Коргуш чок атаман» 11.00, «Робинзон Крузонуң амыдыралы болгаш элдептиг ужуралдары» 18.20, 20.30 шактарда.

«ЭНЕРГЕТИК» Культура бажыңы: «Сыйык дага» 18.00, 20.00 шактарда.

СООК ЧУНАР-БАЖЫҢ, АЖЫЛДАВАС КЛУБ

Соок дыңзып келген. Ынчангаш чунар-бажыңны изидир оттулары бергедей берген. Ынчалза-даа хүлээнгей күштүг болгаш, пенсионер Анна Кара-Сал угбай бүгү аргаларны хереглээн. Ыяштыхүнзедир чарыг, улус чунар черге чылыг «тудар» дээш шуут турупкан. Изип, чылыпла келген ышкаш боор, а оозур-даа болбас. Эрги, ирик бажыңның ойбак-дыдык черинден чылыг дашкаар үне бээр, суг-даа изивес мындыг болган. Ферманың ол багай чунар-бажыңы кыштадыр ындыг боон келген. Чамдыкта аңаа чунар дээн кижилер изиг сугну боттары бажыңларындан эккеп турар. Ынчалза-даа чунар-бажыңның ишти соок болгаш кижи шуут дидирей бээр хевээр.

— Чүү кончуг чоор. Соогун! Шо-шо!

— Чупмас дээрге база кончуг, чунар дээрге... ургулчу мындыг. Кажан экижийр чүве ирги?

— Айтырыгны, дилегни чеже-даа тургускан чүве дээр чоржук. Совхозтуң удуртукчулары ам-даа херекке албайн турары ол-дур.

Бии-Хем районнуң Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилериниң хомудалдарын Кара-Сал угбай та чеже дыңнаан. Ынчалза-даа ол от салырга-даа чылывас чунар-бажыңын ам-даа одавышаан. А өске кижи болза, шоочалап каап, кулак дыжын бодап, чоруй баар чүве-дир ийин...

Чогум чылдагаанды үдел? Республикада ат-сураглыг, арга-дуржулгалыг хой кижилер ажылдап, чурттап турар Туран фермазында ындыг байдал канчап тургустуна бергени ол? Тайылбырлап берээл. Үш чыл мурнунда фермага чаа тудуг—чунар-бажыңны ажыглалга киргеп. Даштындан көөрге эки-даа, чараш-даа бажыңны болган. Ынчалза-даа ол ажылдаваан. Чылдагаанды чаңгыс: сут изидер котел чок. Ону үш чыл дургузунда тып чадашкан чүве-дир.

Ол фермада база бир четпес чүүл бар. Саанчылар, ишек кадарчылары, бызаа ажаакчылары чаа чыл бүдүүзүнде чаа клуб ажыдыышкынынга өөрүшкү-маниайлыг киржип, ону хүлээп алганнар. Ынчалза-даа өөрүшкүнүң шагы кыска болган. Даартаазында ону шоочалап каапкан. Ам-даа ынчаар турар. А ооң орнун эрги клуб «төлээлеп» турар. Ол база чүгле ажыттывар хүннерлиг: лекция, беседа номчуур, ийи-чаңгыс кино коор, хурал кылыр дээнде ажылдаар.

Фермада аныяктар хой. Ында комсомол организациязы база бар. Аныяктар хостуг үе-шагын чөп ажыглап, оюн-тоглаа организастап, концерт белеткээр кылдыр культураның одаан үргүлчү ажык турузары, ооң эргелекчизинге ажылдаар кижини тывары чугула апарган. Чунар-бажыңны болгаш каубту доктаамал ажылдадырын «Кызыл тараачын» совхозтуң удуртукчулары бодап турар ирги бе?

Ш. ДОРЖУ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кодээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тираж 15953. ЧАГЫГ №33.

Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелинин Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргеделинин типографиязы, (Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчуу бажын № 1). ТС—00261